

SEURAKUNTIEN ARVO- JA TAIDE-ESINEIDEN
DOKUMENTOINTI

Jyväskylän yliopisto:
Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos;
taidehistorian
pro gradu –tutkielma.
Marraskuu 2009.
Krista Pollari.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	2
1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet	3
1.2 Tutkimusmenetelmät	9
1.3 Teoria ja käsitteiden määrittely	12
1.4 Tutkimuksen lähteet	21
2. Tutkimuksen kohteena olevat seurakunnat	25
2.1 Akaan seurakunta	25
2.2 Vähänkyrön seurakunta	27
3. Kirkollista kulttuuriperintöä koskeva lainsäädäntö ja ohjeistus	30
4. Seurakuntien asiakirjahallinta	33
4.1 Arkistointia koskevat ohjeet	34
4.2. Esineistön dokumentointia koskevat ohjeet	36
4.2.1 Lait	36
4.2.2 Arkistosäännöt ja -ohjeet	37
4.2.3 Kiertokirjeet	39
5. Kirkollinen esineistö ja sitä koskevat asiakirjat	40
5.1 Kirkollista esineistöä koskeva ohjeistus	42
5.2 Irtaimistoluettelot	46
5.3 Esineistöä koskevat muut asiakirjat	54
6. Esineistön dokumentointi ja asiakirjat kontinuumiteorian kautta	58
7. Tutkimuksen tulokset	63
8. Päätäntö	71
Lähteet	73

1. Johdanto

Tutkimuksen lähtökohtaan liittyy seurakunnissa tehtävä esineinventointi, joka kartoittaa seurakuntien hallussa olevaa esineistöä ja sitä koskevaa tietoa tavoitteenaan kirkkomuseon perustaminen. Arkistohallinnan maisteriohjelmaan kuuluneen arkistoharjoittelun tein Vähänkyrön seurakunnassa. Tähän harjoitteluun sisältyi arkistotyön ohella seurakunnan kirkollisen esineistön inventointi. Kirkkohallitus on vuodesta 1999 alkaen ohjeistanut seurakuntia esineistön inventoinnista.¹ Inventoinnin tarkoituksena on luoda seurakunnalle tietokanta sen omistamista ja sen tiloissa käytettävistä esineistä sekä kerätä tietoa museoihin talletetuista ja lahjoitetuista kirkollisista esineistä. Kirkkohallituksessa on myös käynnistynyt seurakuntien inventointitietojen kokoaminen yhteiseen tietokantaan kirkon sisäistä käyttöä varten.² Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiassa esitetyissä tavoitteissa seurakuntien esineinventoinnit olisivat jatkossa osana kirkon kulttuuriperintösivustoja. Seurakuntien luvalla, tekijänoikeudet huomioiden, kirkollisesta esineistöstä voidaan koota virtuaalinäyttelyitä. Samalla aineisto olisi helposti tutkijoiden käytössä. Kirkon kulttuuriperintöaineistot olisivat myös arvokas lisä kansalliseen digitaaliseen kirjastoon kirkon itsensä määrittelemien rajauksin.³

Inventoinnin taustalla on vuosina 1998 ja 2000 kirkolliskokouksissa käsitellyt ehdotukset luterilaisen kirkkomuseon perustamisesta. Kirkkomuseota ei ole perustettu, mutta kirkolliskokous on edellyttänyt, että seurakunnat huolehtivat

---

¹ Kirkkohallituksen yleiskirjeet 21/1999, 29/2002 ja 24/2008 www.evl.fi/khh/y/kirjeet/ sekä vuodesta 2002 alkaen kirkkohallituksen internetsivut www.evl.fi/kulttuuriperinto/index.htm.

² Kirkkohallituksen yleiskirje 24/2008. www.evl.fi/fi/y/kirjeet. Luettu 17.3.2009.

³ Kirkkohallituksen virastokollegio on perustanut kulttuuriperintötyön työryhmän, jonka tehtävänä on laatia arvio kirkon kulttuuriperintötyön nykytilanteesta ja valmistella ehdotus kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategisista suuntaviivoista vuosille 2010–2015. Työryhmän tulee myös tehdä esiselvitys kulttuuriperintösivuston ja kokoelmaselaimen toteuttamisesta. Työryhmän toimikausi päättyy 30.10.2009. Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiset suuntaviivat vuosille 2010–2015, 28–29. Työryhmän ehdotus 22.9.2009.

kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistönsä luetteloinnista. Vuonna 1999 kirkkohallitus asetti kirkon museoasiain neuvottelukunnan kehittämään museotointa. Vuonna 2004 valmistuneen mietinnön mukaan erikoismuseo on edelleen tavoitteena,⁴ joskaan museon perustamista ei tällä hetkellä valmistella. Sen sijaan kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön työryhmä ehdottaa esineinventoinnin määrittämistä uudelleen, siten, että se tukisi jatkossa seurakuntien siirtymistä kokoelmanhallintaan.⁵

Tutkimukseni on monitieteellinen, koska se on sekä arkistotieteellinen että taidehistoriallinen tutkimus. Pro gradu -tutkielma tehdään taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitokselle. Samalla tutkielma on ylemmän arkistotutkinnon lopputyö.⁶ Tutkimuksen tavoitteena on täyttää molemmat vaatimukset tutkimalla pääaineeseen taidehistoriaan kuuluvaa aihetta arkistotieteen näkökulmasta. Tutkimuksen kohteeksi valikoitui seurakunnallista esineistöä koskevat lähteet seurakuntien arkistoissa. Esineistöä koskevia tietoja tutkin seurakunnan hallinnon antamien ohjeiden kautta sekä niiden tuloksena syntyneitä arkistoaineistoja analysoimalla.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Tutkimus käsittelee kirkollisten arvo- ja taide-esineiden tietojen dokumentointia seurakunnissa. Tavoitteena on selvittää ja analysoida, mitä tietoa esineistä on dokumentoitu irtaimisto- ja kalustoluetteloihin ja mitkä tekijät tiedon tallentamiseen ovat vaikuttaneet. Onko muita asiakirjoja, joihin esineistä koskevaa tietoa on tallennettu ja miten tiedot vastaavat taidehistoriallisen perustutkimuksen kysymyksiin?

---

⁴ Kirkon museotoimi 2004, 9-10. www.apostoli2evl.fi/julkaisut.nsf. Luettu 18.3.2009.

⁵ Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiset suuntaviivat vuosille 2010-2015, 25. Työryhmän ehdotus 22.9.2009.

⁶ Arkistolaitos on 8.1.2008 tehnyt päätöksen (KA 1988/441/2007), jolla Arkistonhallinnan maisteriohjelma hyväksytään korvaamaan arkistolaitoksessa suoritettava ylempi arkistotutkinto.

Tietoa esineestä saadaan esineen itsensä (muoto, materiaali, koko) lisäksi kirjallisista lähteistä. Kirjalliset lähteet, joihin sisältyvät esineitä koskevien lähteiden lisäksi sen syntyajasta, valmistustavasta, tekijästä, käyttötarkoituksesta, historiasta ja nykyajasta kertovat lähteet, liittävät esineen erilaisiin konteksteihin, joissa se saa merkityksiä ja yhteyden yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin.⁷ Lähteiden sisältämät tiedot tekevät esineestä mielenkiintoisen, avaavat esineeseen liittyviä merkityksiä ja uusia näkökulmia. Lähteiden merkitys korostuu muodostettaessa esineistä museokokoelmia – kokoelman tieteellinen ja pedagoginen arvo on riippuvainen siitä, mitä tietoa on olemassa, miten luotettavaa se on ja miten sitä voidaan käyttää.⁸

Kirkon tehtävänä on julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramentteja sekä toimia kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi.⁹ Seurakunta on väline kirkon tehtävän hoitamiseen. Seurakunnan tulee huolehtia jumalanpalvelusten pitämisestä, kasteen ja ehtoollisen toimittamisesta sekä muista kirkollisista toimituksista, kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, sielunhoidosta, diakoniasta ja lähetystyöstä sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä.¹⁰ Näitä kirkon ja seurakunnan ydintehtäviä tukevat kirkollinen esineistö ja seurakuntien arkistot. Esineistö edesauttaa kirkollisten toimitusten suorittamista sekä korostaa tehtävän ja tilan merkittävyyttä. Esineistöä on hankittu tai saatu lahjoituksena eri aikoina. Nämä esineet kuvastavat yleensä oman aikansa tyyliisuuntia ja ovat osa omana aikanaan syntynyttä kulttuuriperintöä¹¹, jonka vaalijana seurakunnat ovat.

⁷ Lukkarinen 1998, 52.

⁸ Heinonen ja Lahti 1996, 91.

⁹ Kirkkolaki 1993, 1 luku 2 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054. Luettu 18.3.2009.

¹⁰ Kirkkolaki 1993, 4 luku 1 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054. Luettu 18.3.2009.

¹¹ **Kulttuuriperintö**-käsitteellä (engl. cultural heritage) viitataan yleensä joukkoon menneisyydestä periytyneitä aineellisia ja aineettomia resursseja, jotka ihmiset tunnustavat jatkuvasti kehittyvien arvojensa, uskomustensa, tietonsa ja perinteidensä heijastumaksi ja ilmaisuksi niiden omistuksesta riippumatta. Siihen kuuluu kaikki ne ympäristön ominaisuudet, jotka johtuvat ihmisten ja paikkojen historiallisesta vuorovaikutuksesta. Kulttuuriperintöä voivat olla esimerkiksi esineet, rakennukset, muokatut ja muovautuneet maisemat, tarinat, laulut, tavat, jne. fi.wikipedia.org; Kulttuuriperintöä ovat ainutlaatuiset ja arvokkaat kansakunnan historiaan

Esineistö on monipuolista ja se kertoo monin tavoin seurakunnan, kirkon ja paikallisen yhteisön historiasta sekä yhteisöissä ja kulttuurissa vallitsevista arvoista.

Kirkollista esineistöä koskevan tutkimuksen yhtenä tärkeänä lähteenä ovat seurakuntien arkistot. Seurakuntien arkistonmuodostus on lähtöisin 1600-luvulta, jolloin väestökirjanpito sisällytettiin papiston tehtäviin.¹² Kirkollisen ohjeistuksen mukaan esineistö on inventoitava kirjallisesti. Kirkkolaissa vuonna 1686 inventointi määrättiin tehtäväksi vuosittain ”*jocawuosi cahden wijcon sisäl jälken pääsiäisen*”. Inventoinnin tavoitteena oli kirkon tarpeista ja esineistä huolehtiminen.¹³ Vuoden 1869 kirkkolaissa inventointi määrättiin tehtäväksi, kun kirkosta ja sen omaisuudesta huolehtinut pappi vaihtui.¹⁴ Käytän tutkimuksessa nimitystä irtaimistoluettelo tarkoittamaan kaikkia irtaimiston inventoinnin tuloksena syntyneitä luetteloita.¹⁵

Esineinventoinnin teon yhteydessä vuonna 2008 havaitsin, että tarvittavia tietoja arvo- ja taide-esineistä löytyi muualtakin kuin varsinaisista irtaimistoluetteloista ja -kortistoista. Esineisiin liittyviä tietoja on talous- ja hallintoarkiston pöytäkirjoissa, tilikirjoissa, muistioissa, valokuvissa, lehtileikkeissä sekä kirjeenvaihdossa. Tässä tutkimuksessa keskityn ohjeistuksen kohteena oleviin irtaimistoluetteloihin, mutta käyn läpi esimerkein, mistä muista lähteistä tietoja esineen hankkimisajankohdasta, esineen yhteyksistä seurakunnan vaiheisiin, esineen valmistajaan tai lahjoittajaan on löydettävissä. Kaikki ovat tietoja, joilla on merkitystä taidehistoriallisessa tutkimuksessa.

---

liittyvät asiakirjat, taideteokset, rakennukset, paikat, kirjat tai valokuvat, mutta myös ihmisten arkipäivästä kertovat asiat. www.minedu.fi/OPM/kulttuuri/Museot_ja_kulttuuriperintoe/.

¹² Lybeck 2006, 97. www.narc.fi/Arkistolaitos/oppikirja/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf. Luettu 17.3.2009.

¹³ Kircko-Laki ja Ordningi 1686/1986, 52-53.

¹⁴ Kirkkolaki 1869, 17 luku.

¹⁵ Muita nimityksiä ovat inventaari-, kalusto- tai omaisuusluettelo.

Taidehistoriallinen perustutkimus keskittyy teosten ajoittamiseen, tekijän tunnistamiseen ja tämän tuotannon selvittämiseen – ilman näitä perustietoja suurin osa muusta taiteen tutkimuksesta jäisi vailla pohjaa.¹⁶ Teos, teoksen ajoittaminen sekä tekijä ja tämän tuotannon selvittäminen ovat lähtökohtia tutkimukselle. Suomen taidehistoriassa sen varhaisvaiheista 1960-luvulle asti on ollut vallitsevana antikvaarinen tutkimusperinne, jonka kohteena ovat olleet rakennustaide, vanhempi kuvataide sekä sääty-yhteiskunnan korkeakulttuuri. Tutkimuksen edustajina ovat olleet Suomen Muinaismuistoyhdistys, Muinaistieteellinen toimikunta (nykyinen Museovirasto) ja kulttuurihistorialliset museot.¹⁷ Taidehistoriallinen tutkimus on laajentanut näkökulmaansa taiteen historian ja estetiikan tutkimuksesta monipuolisemmaksi. Nykyään taide sekä taidehistoria nähdäänkin osana kulttuuria ja ideologioita.¹⁸ Taideteoksen, taidesineen tutkimisella etsitään esineen kulttuurisia ja sosiaalisia yhteyksiä, yhteyttä tekijään ja vastaanottajaan, tilaan ja aikaan.¹⁹ Tässä tutkimuksessa tarkastelen irtaimistoluetteloita taidehistoriallisen perustutkimuksen kautta ja tutkin sitä, miten ne vastaavat kysymyksiin tekijästä, teoksesta ja sen valmistumisajasta.

Esineillä on useita eri merkityksiä, jotka riippuvat kulttuurikäsitteestä ja kontekstiedosta. Myös kirkollisella esineellä on useita merkityksiä – pateeni on lautanen, jolla ehtoollisleivät siunataan hengelliseksi ateriaksi. Lautanen saa merkityksen konkreettisena käyttöesineenä sekä osana pyhää toimitusta. Arvokkaan tehtävän vuoksi pateeni on usein valmistettu esteettisesti miellyttäväksi, arvokkaista materiaaleista, mikä antaa esineelle taloudellista merkitystä. Esineen reaaliseen arvoon vaikuttaa myös sen symbolinen arvo, jonka kautta ilmenevät kulttuuriympäristön arvostukset. Esine voi olla myös

---

¹⁶ Vakkari 2000, 5.

¹⁷ Härö 1984, 29.

¹⁸ Lukkarinen 1998, 18.

¹⁹ Saarikangas 1999, 7.

lahjoitus, mikä puolestaan liittyy esineeseen lahjoittajan antaman merkityksen. Juha Malmisalo käsittelee toimijuutta suhteessa kirkkotaiteeseen eli millaiset toimijuuden muodot liittyvät taiteen valmistamiseen, hankkimiseen ja käyttöön kirkollisessa kontekstissa. Toimijuus on Malmisalon artikkelissa erilaisia toiminnan muotoja ja niihin liittyviä sosiaalisen aseman uskomuksia ja toteutumia.²⁰ Seurakuntien arvo- ja taide-esineisiin vaikuttavia toimijoita ovat esimerkiksi kirkossakävijät, seurakunnan henkilökunta, luottamushenkilöt, taiteilijat, asiantuntijat ja virkamiehet.

Kun esine siirretään museoon, liitetään siihen lisää merkityksiä. Outi Turpeinen pohtii väitöskirjassaan Kryzysztof Pomianin käsitettä semiofora, näkyvä merkki. Museoon siirryttyään esine ei ole enää käyttöesine vaan merkki. Museoesineellä on monia merkityksiä, jotka luodaan esineen, sen ympäristön ja ihmisen suhteessa.²¹ Esineiden määrittely voi olla hankalaa etsittäessä vastausta pelkästä esineestä. Esineiden merkitykset syntyvät kulttuurikokemuksen pohjalta ja ne täytyy liittää omaan käyttöympäristöönsä ja yhteisöönsä.²² Jos taidehistoriallisen tutkimuksen kohteena pidetään taideteosta, jota puolestaan ajatellaan aina jossain mielessä käyttöesineenä, on kaikki esineen käyttöön liittyvä tieto tutkijalle kiinnostavaa.²³

Tutkimuksessa tulee ottaa huomioon, että suhtautuminen esineisiin on sidoksissa aikakausiin, se vaihtelee organisaation ja yhteiskunnan tarpeiden, priorisointien sekä asenteiden mukaan. Se, mikä nyt koetaan arvokkaaksi, on sidoksissa nykyiseen kulttuuriin ja siinä vallitseviin käsityksiin. Myös organisaation sisällä suhtautuminen vaihtelee ajanjaksojen ja henkilöiden välillä. Seurakunnat ovat itsenäisessä asemassa ja vastuussa oman seurakuntansa esineistön hoidosta,

---

²⁰ Malmisalo 2008, 92-96.

²¹ Turpeinen 2005, 81.

²² Suojanen 2001, 216.

²³ Valkeapää 2000a.

säilytyksestä ja luetteloinnista. Viime kädessä vastuu esineistöstä ja arkistosta on ollut ja on edelleen seurakunnan kirkkoherralla.²⁴ Kirkollisia esineitä saatetaan arvostaa eri tavalla niiden liittyessä paikalliskulttuuriin, paikallisiin merkkivuosiin tai paikkakunnan käsityöläisyyteen.

Esineisiin liittyvät merkitykset kerrostuvat, muuttuvat ajan myötä ja merkitykset saattavat olla ristiriitaisia keskenään.²⁵ Uuden ja vanhan kirkollisen esineistön käyttö rinnakkain voi olla hankala asia, sillä seurakuntien toiminnalliset ja esteettiset toiveet ja tarpeet eivät aina ole samat esineistön antikvaaristen arvojen kanssa. Jumalanpalveluksessa ja sakramenteissa tarvittava esineistö on luonteeltaan käyttöesineistöä. Vanhin osa käyttöesineistöstä on myös museaalisesti merkityksellistä. Eri-ikäiset esineet vaativat erilaisia säilytys- ja käsittelyolosuhteita, mihin seurakunnilla ei aina riitä perustehtävien hoidon ohella aikaa, varaa tai tietoa.²⁶

Tutkimukseni ei käsittele eikä problematisoi kirkollisen esineistön merkityskerrostumia, mutta kyseiset näkökohdat tulee ottaa huomioon kirkollisia esineitä koskevien tietojen analysoinnissa. Esineinventoinnin tekemisen yhteydessä oli vaarana sortua päivittelyyn esineistön vähäisestä arvostamisesta, mikä näkyi puutteellisina säilytysolosuhteina ja asiakirjallisen tiedon vähäisyytenä. Tutkijan tulee kuitenkin muistaa, että hän on sidoksissa omaan yhteiskuntaansa ja henkilökohtaiseen historiaansa – minä lähestyn tutkijana aihetta opintojeni, henkilökohtaisten kiinnostusteni ja arvostusteni kautta aikana, jolloin kiinnostus kirkollisen esineistön säilymiseen, tallettamiseen ja konservointiin on ajankohtainen. Mitä paremmin tutkija tunnistaa sidonnaisuutensa yhteiskuntaan ja omiin käsityksiinsä historiasta, sitä

---

²⁴ Kirkkolaki 1869, 15 luku 145 §, 17 luku 302 §, Kirkkojärjestys 1993, 6 luku 34 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055. Luettu 18.3.2009.

²⁵ Saarikangas 1999, 8.

²⁶ Kirkon museotoimi 2004, 3-4. www.apostoli2evl.fi/julkaisut.nsf. Luettu 18.3.2009.

paremmin hän pystyy ottamaan asiaan etäisyyttä.²⁷ Nykyhetkestä menneisyyteen suuntautuva tutkimus muodostaa oman historiallisen kontekstinsa, se on liikettä omien ja menneisyyden aikalaiskäsitteiden välillä. Historiaan suuntautuneena tutkimusalana taidehistoria osaltaan jatkuvasti määrittää ja uudelleen määrittää muistamisen, säilyttämisen ja näytteille asettamisen arvoisia asioita.²⁸

Pohdin tutkimuksessani myös nykyisin tehtävän esineinventoinnin merkitystä tietojen kokoajana – millaista tietoa lomakkeella tallennetaan verrattuna aikaisempiin irtaimisto- ja kalustoluetteluihin? Oman inventointikokemukseni perusteella kommentoin kirkkohallituksen antamia ohjeistuksia ja käsityksiäni inventoinnin päivittämisestä. Kirkkohallitus on siirtynyt vuonna 2000 tehtäväpohjaisen arkistonmuodostussuunnitelman käyttöön, johon on annettu päivitetty ohjeet vuonna 2008. Arkistonmuodostussuunnitelman mukaan irtaimistoluetteloa on tarkoitus ylläpitää sähköisesti ja ajantasaisena.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa näkökulma taidehistoriallisen tutkimuksen kohteena oleviin taide-teoksiin ja esineisiin on arkistotieteellinen ja tutkimuksen toteutustapana on laadullinen tapaustutkimus. Tutkimus käsittelee seurakunnan asiakirjahallintoa – miten kirkollisia esineitä koskevien tietojen dokumentointia on ohjattu? – ja päätearkistoa – millaisia kirkollista esineistöä koskevia dokumentteja ohjeiden perusteella on laadittu? Tutkimuksen kohteena ovat organisaatiossa syntyneet asiakirjat ja niiden syntymistä koskeneet säännöt ja ohjeistukset. Lähimpään tarkasteluun olen valinnut ohjeistuksen mukaiset irtaimistoluettelot. Ajallisena rajauksena ovat tutkimuksen seurakuntien luettelot, Akaan ensimmäinen irtaimistoluettelo on vuodelta 1729 ja

---

²⁷ Kalela 2001, 13.

²⁸ Saarikangas 1999, 8-9.

esineinventointi vuodelta 2003. Vähänkyrön vanhin luettelo on vuodelta 1784 ja esineinventointi on suoritettu vuonna 2008.

Tutkimuksessa vertaan kahden seurakunnan asiakirjamateriaalia toisiinsa ja kirkkohallituksen antamiin ohjeisiin esineitä koskevien tietojen dokumentoinnista. Tavoitteena on tutkia, onko esineiden dokumentointi seurakunnissa samanlaista, onko siinä eroja ja mistä mahdolliset erot johtuvat. Tutkimuksessa selviää myös dokumenttien välittämän tiedon määrä ja laatu. Tehdessäni esineinventointia ja käydessäni läpi arkistoa, huomasin asiakirja-aineiston muuttuvan ja niukkenevan erityisesti 1970-luvulta alkaen. Tutkimuksessa pyrin selvittämään, mitkä syyt tähän dokumentoinnin muutokseen ovat vaikuttaneet. Tiedon tallentamiseen vaikuttavat organisaation ohjeistus dokumentoinnista ja laadittavista asiakirjoista. Asiakirjoja tallennetaan organisaation toiminnan ja lainmukaisuuden todentamiseksi, mutta myös tutkimuksellisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin. Osa esineistöä koskevista tiedoista on syntynyt toiminnan tuloksena ja osa toimintaan liittyvänä kontekstietona.

Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia, jotka pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti.²⁹ Tässä tutkimuksessa seurakuntien valinta osoittautui vaikeaksi seurakuntien erilaisten asemien, kokojen ja iän puolesta. Alun perin tarkoituksena oli valita samanlaiset seurakunnat ikävuosiltaan ja jäsenmäärältään, mutta täysin samanlaisia seurakuntia ei löytynyt. Kirkkohallituksen arkistonhoitaja Leena-Maria Siivosen ja tutkija Nina Lempan opastamana³⁰ päädyin valitsemaan toiseksi seurakunnaksi Akaan seurakunnan, joka on Vähänkyrön seurakuntaa vanhempi ja suurempi. Seurakunnan jäsenmäärä voi vaikuttaa seurakunnan esineistön määrään siten, että hankintoja

---

²⁹ Eskola ja Suonranta 1998, 18.

³⁰ Lempa, Nina ja Siivonen, Leena-Maria keskustelu 3.9.2009.

on tehty ja lahjoituksia on saatu enemmän. Kuitenkin kirkkotilaan ja kirkollisiin toimituksiin liittyvät joka seurakunnassa tietyt, sakramentteihin tarvittavat esineet. Jäsenmäärästä riippumatta myös asiakirjahallinnan ja arkiston ohjeistus on seurakunnissa sama. Akaan seurakunnassa oli tehty esineinventointi vuonna 2003 ensimmäisten esineinventointia koskevien Kirkkohallitusten ohjeiden mukaan ja Vähässäkyrössä uudempien vuonna 2007 annettujen ohjeiden mukaan. Näin oli mahdollista seurata myös seurakuntien eri aikoina tehtyjä esineinventointien toteutuksia.

Tapaustutkimuksessa on tavoitteena tehdä näkyväksi tutkimusprosessi, jolloin tutkimusraportin lukija selviää, miten tutkimuksen johtopäätöksiin on päädytty ja voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta.³¹ Seurakuntien asiakirjoja ja niiden dokumentointia erittelemällä on tarkoituksena saavuttaa yleiskuva arvo- ja taidesineitä koskevista tiedoista seurakunnissa. Tapaustutkimuksen kohde voidaan valita monella tavalla. Se voi olla mahdollisimman tyypillinen ja edustava. Toisaalta se voi olla myös jonkinlainen rajatapaus tai ainutkertainen ja poikkeuksellinen. Tapaustutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että yksittäinen tapaus mahdollisimman monipuolisesti eriteltynä antaa aineksia yleistyksiin.³²

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta.³³ Analysoin vertaamalla kahden seurakunnan asiakirjallisten esinetietojen samanlaisuutta ja eroavaisuutta ja sitä, miten ne vastaavat taidehistoriallisen tutkimuksen peruskysymyksiin tekijän tunnistamisesta ja teosten ajoittamisesta. Attribuointitutkimus perustuu itse teoksia koskevien havaintojen lisäksi taiteen historiaan, dokumentteihin ja teknisiin tutkimuksiin.³⁴ Lisäksi tutkin, miten esineistöä koskevien asiakirjat ja

---

³¹ Saarela-Kinnunen ja Eskola 2001, 160.

³² Eskola ja Suonranta 1998, 65.

³³ Saarela-Kinnunen ja Eskola 2001, 138.

³⁴ Vakkari 2000, 10.

niiden dokumentointi voidaan analysoida kontinuumiteorian avulla. Analyysillä pyritään tiivistämään monesta lähteestä saatavan aineiston sisältämää informaatiota ja luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä.³⁵

1.3 Teoria ja käsitteiden määrittely

Työn teoreettisena pohjana on kontinuumimalli. Kontinuumiajattelun juuret ovat asiakirjan elinkaarimallissa. Yhdysvalloissa kehitetty asiakirjan elinkaari (life cycle) on ollut asiakirjahallinnon avainkäsite 1940-luvulta lähtien. Yhdysvalloissa asiakirjahallinto ja arkistot ovat toisistaan eriytyneitä; asiakirjahallinto on aktiivista, ajankohtaisista hallinnollisista, taloudellisista ja oikeudellisista asiakirjoista huolehtimista, arkisto puolestaan keskittyy pitkään tai pysyvästi säilytettävien asiakirjojen säilyttämiseen.³⁶

Life cycle -konseptissa asiakirjan elinkaari muodostuu kahdeksasta erillisestä osasta, jotka jakaantuvat kahteen vaiheeseen. Ensimmäiset neljä kuuluvat asiakirjahallinnon ja seuraavat neljä arkiston tehtäväkenttään. Asiakirjahallinnon tehtäväkenttään kuuluvat asiakirjojen luominen tai vastaanottaminen, asiakirjojen tai niiden sisältämän informaation ryhmittely jonkin loogisen järjestelmän mukaan, käyttö ja säilytys sekä asiakirjojen hävittäminen tai siirtäminen arkistoon. Päädyttäessä asiakirjojen siirtämiseen arkistoon, kuuluvat arkiston tehtäviin asiakirjojen valinta tai hankinta arkistoon, asiakirjojen luettelointi ja kuvailu, asiakirjojen tai ehkä vain niiden sisältämän informaation säilyttäminen sekä asiakirjojen käyttäminen tutkijoiden toimesta.³⁷

Elinkaarimallin vahvuutena on pidetty vastuiden selvää jakaantumista. Mallia on myös kritisoitu sen erillisistä vaiheista ja yhteistyön vaikeutumisesta selvän

---

³⁵ Saarela-Kinnunen ja Eskola 2001, 138.

³⁶ Valtonen 2005, 38.

³⁷ Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf.
Luettu 11.8.2009.

roolijaon myötä. Kontinuumiajattelun perustana on käsitys asiakirjahallinnon ja arkistotoimen yhtenäisyydestä, moniarvoinen käsitys tallennetusta informaatiosta sekä moniulotteinen näkemys asiakirjan elinvaiheista.³⁸ Kontinuumimallin kehitti elinkaarimallin pohjalta australialainen Frank Upward yhdessä Monashin yliopiston asiakirjahallinnon tutkimusryhmän kanssa. Kanadassa termi otettiin käyttöön 1980-luvun puolivälissä Jay Athertonin kehittämään jatkumomalliin liittyen.³⁹ Kontinuumiajattelu muutti arkistotieteen näkökulmaa kohdentamalla huomion asiakirjoja tuottaviin toimintaprosesseihin eikä itseisarvoisesti pelkkiin asiakirjoihin.⁴⁰ Kontinuumimalli muodostuu neljästä tehtäväalueesta, joihin liittyy neljä arkistotieteen teemaa asiakirjojen hallinnasta. Akselien ja tehtäväalueiden yhdistelmä luo kuusitoista asiakirjahallinnan tehtäviä määrittävää ja koordinoivaa ominaisuutta. Kontinuumimallin neljä tehtäväaluetta kuvaavat asiakirjahallinnassa asiakirjojen hallinta- ja säilyttämisperspektiivejä. Kehägraafikka antaa selkeän kuvauksen monipuolisesta ja monitahoisesta lähestymistavasta asiakirjahallintaan ja arkistotoimeen.⁴¹

---

³⁸ Valtonen 2005, 86.

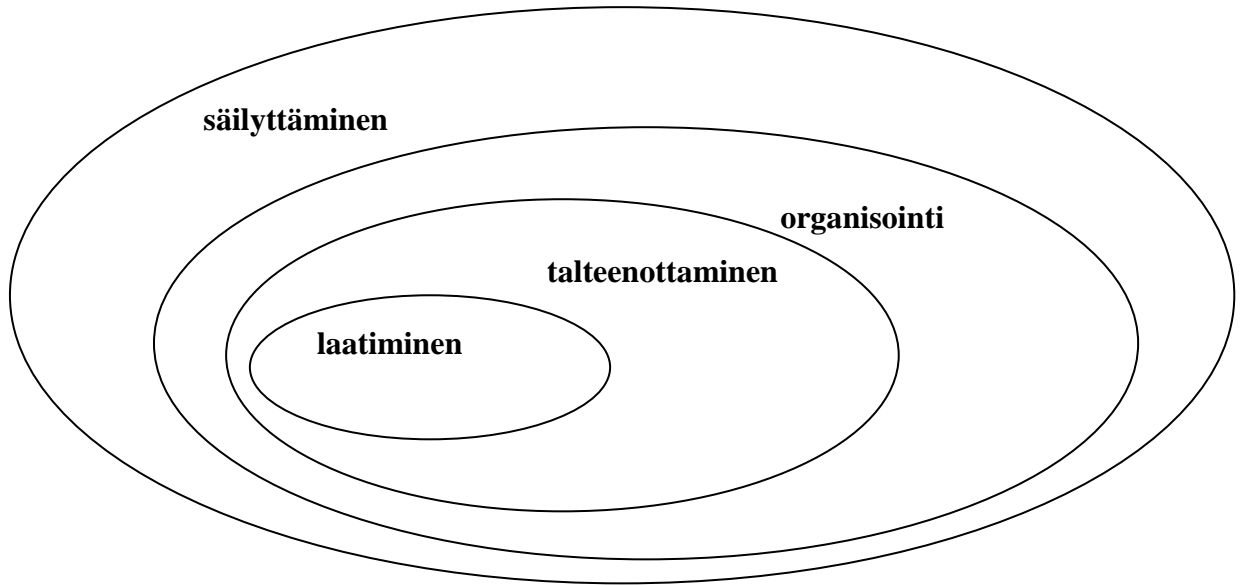
³⁹ Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf.

Luettu 11.8.2009

⁴⁰ Valtonen 2005, 94-95.

⁴¹ Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf.

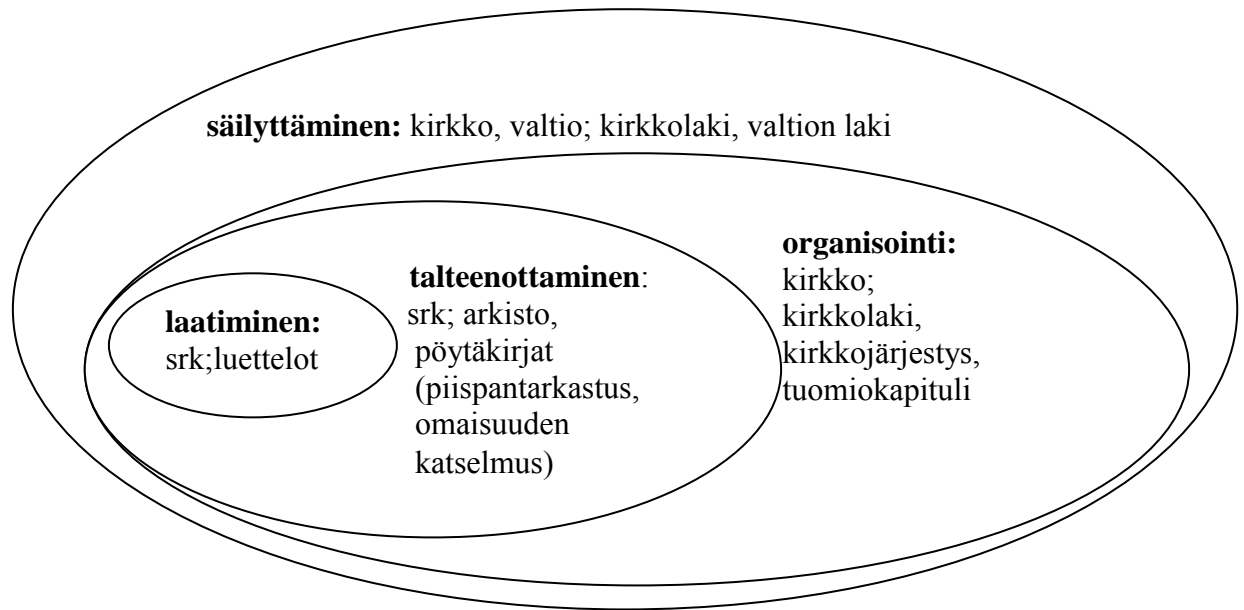
Luettu 11.8.2009

Mallin sisin kehä on nimeltään laatiminen, mikä kuvaa dokumenttien tuottamista, jäljen luomista. Toinen kehä on dokumentin talteenottaminen, jäljen tallentaminen evidenssiksi. Kolmas kehä koskee organisointia eli asiakirjatiedon laadintaa, hallintaa, säilyttämistä ja käyttöä ohjaavia toimintoja, välineitä ja normistoa. Neljäs kehä käsittää säilyttämisen, sen suunnittelun ja organisoinnin yhteiskunnallisella tasolla.⁴² Seuraavalla sivulla olevaan malliin olen selvittänyt tässä tutkimuksessa käsiteltävän kirkollista esineistöä koskevan dokumentin tuottamiseen. Kirkollista esineistöä koskeva dokumentti on irtaimistoluettelo. Se otetaan talteen asiakirjana ja tarkastetaan piispan- ja rovastintarkastusten sekä kirkon omaisuuden katselmuksessa. Organisointia ohjaavat kirkkojärjestys ja tuomiokapituli. Kirkkojärjestykseen ja tuomiokapitulien toimintaan vaikuttavat kirkkolaki sekä valtiota koskevat lait.

---

⁴² Valtonen 2005, 96-97.

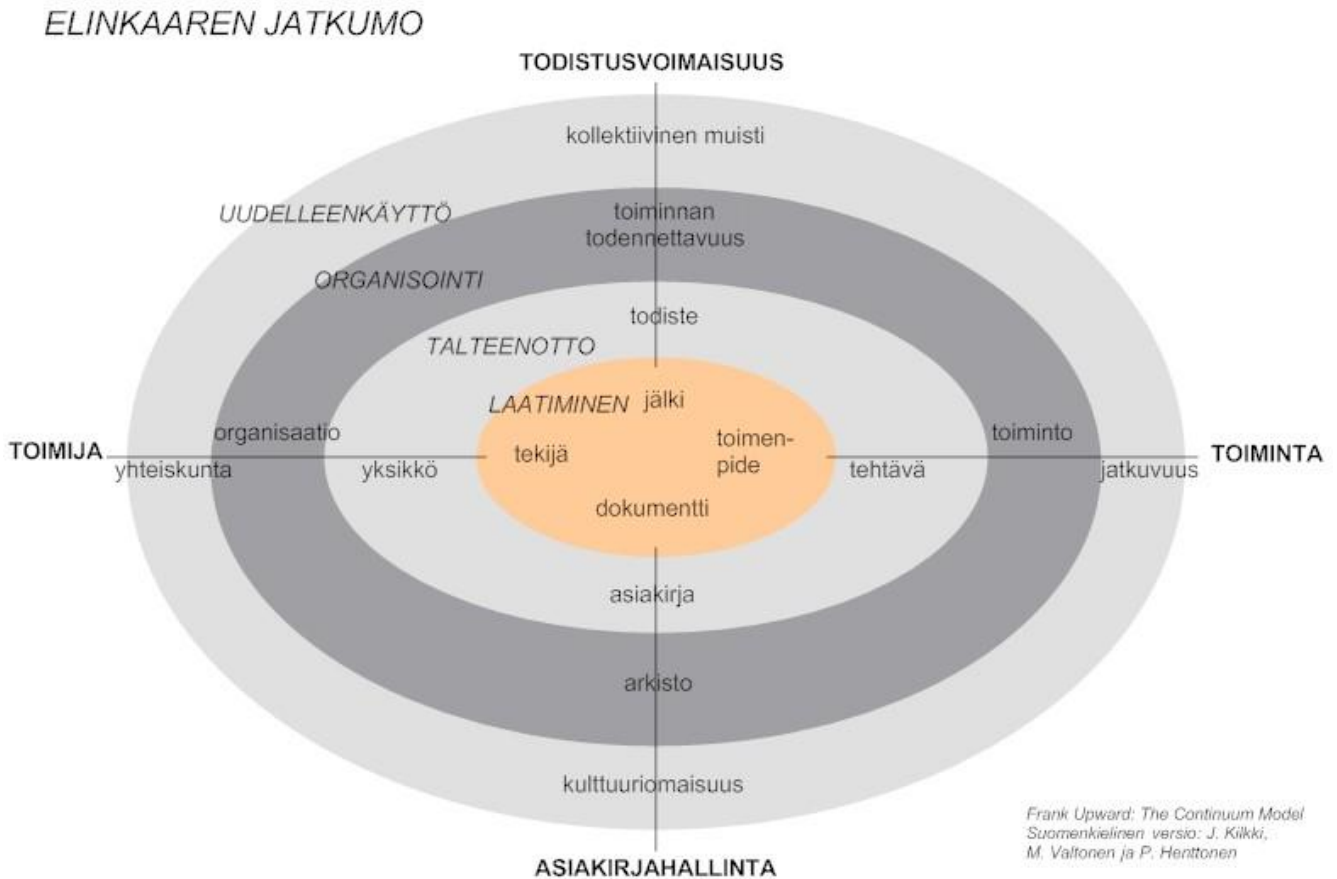

Kontinuumimallin akselit kuvaavat arkistotieteen keskeisiä teemoja. Asiakirjan elinkaarta ei kanadalaisen continuum-ajattelun mukaan tarkastella vain tallenteen kautta vaan kaikkien niiden tekijöiden kautta, jotka tekevät tiedosta asiakirjallisen. Kaavion vaaka-akselilla on toimija sekä toiminta ja pysty-akselilla evidentiaalisuus ja asiakirjahallinta. Jokaiselta akselilla on neljä koordinaattia, jotka ovat yhteydessä muihin akseleihin. Asiakirjahallinta-akseli osoittaa toiminnan tuottaman tallennetun informaation statuksen ja roolit eri tehtäväalueilla. Asiakirjahallinta-akselin sisin on dokumentti, joka on tekijän suorittaman toimenpiteen osa ja jälki. Dokumentti muuttuu asiakirjaksi, kun se ”vangitaan” (capture), linkitetään muihin asiakirjoihin ja kontekstiin. Arkisto on näiden asiakirjojen kokonaisuus, joka kuvaa koko organisaation toimintaa. Arkistot, arkistolaitos ja arkistoinstituutiot sisältävät useiden organisaatioiden arkistoja muodostaen kulttuuriomaisuutta.⁴³

⁴³ Valtonen 2005, 98-99; Henttonen 2004a.

www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf Luettu 11.8.2009

Todistusvoimaisuus-akseli nimeää toimintoja jälkinä, asiakirjoja todisteina, organisaation muistielementteinä sekä niitä osana kollektiivista muistia. Toiminta-akselilla asiakirjoja katsotaan suhteessa niitä synnyttäneeseen toimintaan. Akselin sisimmällä kehällä on toimenpide, seuraavana ovat tehtävä, toiminto ja uloimmalla kehällä jatkuvuus. Toimija-akseli kuvaa tekijää, tämän toimintayksikköä, organisaatiota sekä organisaation yhteiskunnallista roolia.⁴⁴

Käytän tässä tutkimuksessa kontinuumimallia arvo - ja taide-esineitä koskevien tietojen dokumentoinnin sekä asiakirjojen tarkasteluun. Tavoitteenani on sijoittaa esineitä koskeva dokumentointi ja sen tuloksena tehdyt asiakirjat malliin saadakseni kokonaiskuvan niihin vaikuttaneista tahoista. Toimija-

⁴⁴ Valtonen 2005, 98-99; Henttonen 2004a.

www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf. Luettu 11.8.2009.

akselille sijoittuu dokumentin tekijä taustoineen, asiakirjahallinto-akselille dokumentti osana asiakirjahallintaa, toiminto-akselille dokumentointia ohjaava toiminta sekä todistusvoimaisuus-akselille asiakirjan evidentialisuuteen vaikuttavat tekijät.

Tutkimuksen tärkeimmät käsitteet ovat asiakirja, dokumentointi sekä kirkollinen arvo- ja taide-esine. Arkistoalan käsitteet ovat laajoja ja moniselitteisiä. Arkistoalan käsitteet ovat sidoksissa alan käytäntöihin, jotka puolestaan vaihtelevat. Pekka Henttonen on puhunut ja kirjoittanut arkistoalan käsitteiden luomisen ja määrittelemisen tarpeesta.⁴⁵ Moniselitteisyys vaikeuttaa arkistoalan kehitystä, sillä teorioiden kehittämisen yksi olennainen osa on, että saadaan ilmiötä tai aluetta paremmin ja täsmällisemmin kuvaavia termejä.⁴⁶ Kansallisarkisto on aloittanut 1.9.2009 projektin, jossa selvitetään asiakirjahallinnon sanastoa ja laaditaan selvityksen perusteella ehdotus asiakirjahallinnan sanastoksi. Vuoden 2011 saakka kestävä projektin toteuttaa Kansallisarkiston kehitysjohtaja Jaana Kilkki.⁴⁷

Arkistolain mukaisena määritelmänä asiakirja on kirjallinen tai kuvallinen esitys taikka sellaista sähköisesti tai muulla vastaavalla tavalla aikaansaatua esitys, joka on luettavissa, kuunneltavissa tai muutoin ymmärrettävissä teknisin apuvälinein.⁴⁸ ISO-15489-1 standardi määrittelee asiakirjan olevan tietoa, jonka organisaatio tai henkilö on tuottanut tai vastaanottanut osana laillisia velvoitteitaan tai liiketoimintaansa ja jota se säilyttää tietovarantona tai

---

⁴⁵ Henttonen 2004b; 2006. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/tyossa_on_aina_teoria_arkistoviesti_3_2003.pdf.
www.narc.fi/Arkistolaitos/arkistopaivat/tr2_henttonen_alustus.pdf. Luettu 9.4.2009.

⁴⁶ Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf.
Luettu 11.8.2009.

⁴⁷ Kansallisarkisto tiedottaa 7.2.2009. Kansallisarkiston projektissa valmistellaan asiakirjahallinnon sanastoa. www.narc.fi/Arkistolaitos/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote_070509a.html. Luettu 17.3.2009.

⁴⁸ Arkistolaki 831/1993 6 § 2 mom. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831. Luettu 17.3.2009.

todisteena.⁴⁹ ISO-15489-1 standardi liittää asiakirjan määritelmän selvästi toimintaan ja tehtäväprosessiin.

Henttonen esittelee Brien Brothmanin esittämän käsityksen arkistoyhteisössä vallitsevasta ”vahvasta” ja ”heikosta” asiakirjan tulkinnasta liittyen mm. asiakirjan evidentialisuuteen. Vahvan tulkinnan teoriassa asiakirjat rajataan hyvin tiukasti. Heikko tulkinta on avoimempi erilaisille näkemyksille ja asiakirjan käsite on laajempi. Vahvan tulkinnan mukaan oikeudellisissa ja virallisissa toimenpiteissä sekä liiketapahtumissa syntyneet dokumentit ovat asiakirjoja. Asiakirja liittyy kiinteästi tapahtumaan, josta se todistaa – se voi olla tapahtuma itse, kuten kauppakirja on sama kuin kauppa. Heikon tulkinnan teorioissa asiakirja voi kertoa myös jostain, mikä on tapahtunut paljon ennen dokumentin laatimista. Asiakirjoiksi katsotaan mitkä tahansa luonnollisten tai juridisten henkilöiden aktiviteetteihin liittyvät dokumentit. Väliin jää tulkinnanvarainen alue, jonka määrittelemisen on vaihtelevaa.⁵⁰

Muista dokumenteista asiakirjan erottaa sen kontekstiaalisuus, evidentialisuus, kollektiivisuus sekä historiallisuus. Kontekstiaalisuus tarkoittaa asiakirjan tuottanutta ympäristöä. Sen avulla asiakirja liittyy sekä toimintaa, josta se on tuloksena että arkistokokonaisuuteen, johon se kuuluu. Evidentialisuus tarkoittaa asiakirjan todistusvoimaisuutta, mikä voidaan ymmärtää koskemaan pelkästään asiakirjan juridista todistusvoimaa että asiakirja jälkeenä organisaation historiallis-kulttuurisesta muistista. Kollektiivisuus merkitsee asiakirjan liittämistä toimintaprosessin tuottamiin muihin asiakirjoihin, jota ilman asiakirja on irrallinen dokumentti vailla todistusvoimaa.⁵¹ Dokumentti määritellään tallennetuksi tiedoksi tai objektiksi, jota voidaan käsitellä yksikkönä (SFS-ISO

---

⁴⁹ Tampereen yliopisto, informaatiotieteen laitos, AHAP-asiahallinnan perusteet, www.info.uta.fi/kurssit/tahap/kasitteet.php. Luettu 3.8.2009.

⁵⁰ Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf. Luettu 11.8.2009.

⁵¹ Valtonen 2005, 32-33.

15489-1). Luonnostilassa oleva asiakirja on dokumentti siihen saakka, kunnes sen statukseksi hyväksytään asiakirja (mukaeltu VALDA 2006).⁵² Käytän tässä tutkimuksessa dokumentti-käsitettä kuvaamaan luetteloa, joka irtaimistosta laaditaan. Hyväksyttäessä, tarkastettaessa ja sijoitettaessa arkistoon tulee irtaimistoluettelosta asiakirja. Dokumenttina toimivat tässä tapauksessa myös kirkolliset esineet, jotka objekteina dokumentoidaan, kirjataan kirkon omaisuudeksi.

Asiakirjan tavoin dokumentoinnin määritelmä on moniselitteinen. Dokumentointi tarkoittaa asiakirjahallinnassa sekä toimintaan, sen tuloksiin ja tietojärjestelmiin liittyviä toimenpiteitä. Asiakirjahallintaan liittyvää dokumentointia ovat asiakirjan laatiminen, metadatan ja kuvailutietojen tuottaminen, rekisteri- ja diaarimerkinnät sekä arkistoasiakirjojen luettelointi, kuvailu ja erilaisten hakemistojen laatiminen.⁵³ Tässä tutkimuksessa dokumentointi käsitetään toimintaan liittyvänä asiakirjan laatimisena. Irtaimistoluettelot toimivat välineinä kirkollisen omaisuuden huolehtimisessa. Esineinventoinnin kohdalla voidaan puhua arkistollisesta kuvailusta ja hakemiston laatimisesta, sillä esineinventointi kerää tietoa valmiista asiakirjoista muodostaen luettelon esineistä ja niihin liittyvistä tiedoista.

Määrittelen lyhyesti myös asiakirjahallinnan, johon liittyvät sekä asiakirjahallinto että arkistotoimi. Asiakirjahallinta on asiakirjatiedon suunnitelmalliseen tuottamiseen, käsittelyyn ja säilyttämiseen kohdentuvaa toimintaa, jota toteutetaan sekä organisaatiokontekstissa että arkistoinstituutiossa. Asiakirjahallintaan kohdistuu toiminnallisia, teoreettisia, hallinnollisia ja lainsäädännöllisiä vaatimuksia.⁵⁴ Asiakirjahallinto-termi tuli Suomessa käyttöön 1970-luvulla. Se on leimallisesti julkishallintoon liittyvä

---

⁵² Tampereen yliopisto, informaatiotieteen laitos, AHAP-asiahallinnan perusteet, www.info.uta.fi/kurssit/tahap/kasitteet.php. Luettu 3.8.2009.

⁵³ Valtonen 2005, 71.

⁵⁴ Valtonen 2005, 17.

toiminto, jota ohjaavat arkistolaki ja arkistolaitos. Tästä johtuen se on varsin arkistokeskeistä ja siitä käytetään myös nimitystä arkistotoimi.⁵⁵ Arkistolaki määrittelee arkistotoimen tehtäväksi varmistaa asiakirjojen käytettävyyden ja säilymisen, asiakirjoihin liittyvästä tietopalvelusta huolehtimisen, asiakirjojen säilytysarvon määrittämisen ja tarpeettomien asiakirjojen hävittämisen.⁵⁶ Asiakirjahallinnon, asiakirjahallinnan ja arkistotoimen sijaan kirkkolaissa puhutaan kirkonkirjoista ja seurakunnan arkistosta.⁵⁷ Käytän kuitenkin tutkimuksessani termiä asiakirjahallinto, koska se kattaa asiakirjojen tuottamiseen, käsittelyyn sekä säilyttämiseen liittyvät monet toimenpiteet ja näitä toimenpiteitä määrittävät tahot.

Kirkolliset arvo- ja taide-esineet ovat kirkolliseen toimintaan ja sisustukseen liittyviä esineitä. Kirkkotaiteeksi nimitetään kirkossa tai seurakunnallisissa tiloissa olevaa kuvataidetta. Jumalanpalvelukseen liittyviä vaatteita kutsutaan nimellä kirkkotekstiilit eli paramentit. Paramentteihin kuuluvat jumalanpalveluspuku, ornaatti, alttarin ja saarnatuolin tekstiilit. Kirkossa on lisäksi käytössä myös muita tekstiilejä kuten vihkirijyt, kuvakudokset, kankaiset tai kankaalla päällystetyt kolehtihaavit, alttarikalusteiden tai istuinten päälliset, hautauksen yhteydessä käytettävät mustat verhot ja paarivaatteet, jumalanpalvelukseen liittyvät liinavaatteet, alttariliinat, alttarikaiteen liinat, kasteliinat ja – mekot.⁵⁸

Taide-esineellä on tekijä ja kirkollisessa yhteydessä sillä on myös kirkollista tehtävää palveleva sanoma. Esineellä on käyttötarkoitus, minkä lisäksi se on symboli, joka viittaa kristinuskon tärkeisiin tapahtumiin tai opetuksiin. Kirkolliset esineet kaunistavat ja juhlistavat seurakunnan yhteistä

---

⁵⁵ ISO 15489-1 Kansallinen esipuhe, 4.

⁵⁶ Arkistolaki 831/1993, 7 § mom. 1. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831. Luettu 17.3.2009.

⁵⁷ Kirkkolaki 1993, 16 luku. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054. Luettu 18.3.2009.

⁵⁸ Sarantola 1988, 8.

kokoontumista. Esineinä ja symboleina ne voivat suunnata ajatukset siihen, mikä on kirkon ensisijainen tehtävä tekemällä kristillisen uskon sisältöä ja sen opetuksia.⁵⁹

Arvoesine on esine, jolla on sekä taloudellista että kulttuuriarvoa. Arvoesine liittyy laajemman kulttuurisen kokonaisuuden lisäksi paikallisuuteen, paikalliseen kulttuuriin ja historiaan. Tutkimuksessa käytän nimitystä kirkollinen esineistö tarkoittaessani nimenomaan tutkimuksen kohteena olevaa evankelis-luterilaisen kirkon esineistöä. Seurakuntien esineistöön liittyy käytännöllisiä, taiteellisia, kulttuurihistoriallisia sekä taloudellisia arvoja. Nämä arvot painottuvat eri tavalla eri aikoina. Arvostukseen vaikuttavat uskonkäsityksen ja kirkollisen elämän kehittyminen sekä yleiset taiteen ja kulttuurin muutokset.

1.4 Tutkimuksen lähteet

Tutkimuksen tärkeimmät lähteet, seurakuntien arkistot ja niissä oleva asiakirjamateriaali, ovat samalla myös tutkimuksen kohteita. Tarkemman tutkimuksen kohteena ovat irtaimistoluettelot ja niiden sisältämät esineistöä koskevat tiedot. Sekä lähteen että kohteen rooleissa ovat irtaimistoluetteloihin ja niiden laatimiseen vaikuttanut ohjeistus. Tilanne johtuu taidehistoriallisen ja arkistotieteellisen tutkimuksen yhdistämistavasta sekä seurakunnan arkiston valitsemisesta tutkimuksen kohteeksi. Kummastakaan ei juuri ole aikaisempaa tutkimusta olemassa. Aiheeksi valikoitui siten perustietoa välittävä ja selkeyttävä tutkimustapa.

Pelkkä irtaimistoluetteloihin keskittyminen tuntui niukalta, koska kokemuksesta tiesin, että esineitä koskevia tietoja on muissakin asiakirjoissa. Päädyin ottamaan

---

⁵⁹ Lempiäinen 1988, 30.

tutkimukseen mukaan laajemmin esineitä koskevia asiakirjoja ja niihin vaikuttaneita ohjeistuksia luodakseni kokonaisemman kuvan tiedoista. Arkistolähteinä ovat siis erilaiset pöytäkirjat, kirjeet, kertomukset, tiedotukset, testamentit, lahjakirjat, tositteet, ohjesäännöt.

Arkistotiede on tieteenalana nuori ja tutkimusta on kaiken kaikkiaan tehty vasta vähän. Erityisiä arkistotieteellisiä tai asiakirjahallinnollisia tutkimusmetodeita ei ole olemassa, vaan soveltuvina metodeina käytetään mm. historian- ja yhteiskuntatieteen, etnografian metodeita.⁶⁰ Edellytys arkistotieteen kehittämiseksi on tutkimusyhteisön vahvistaminen⁶¹ sekä käsitteistön selkeyttäminen.⁶² Tällä hetkellä arkistotieteen parissa työskentelee Suomessa muutamia tutkijoita. Suurin osa alan tutkimuksista on asiakirjahallinnan ja tutkijan uran alussa olevien opiskelijoiden gradu-tutkimuksia.⁶³

Arkistotieteestä tärkeimpänä lähteenä olen käyttänyt Marjo-Rita Valtosen väitöskirjaa Tapaustutkimus poliisin esitutinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnan näkökulma. Tutkimus käsittelee toiminnan dokumentointia, dokumentoinnin tuloksena syntyviä asiakirjoja sekä dokumentoinnille asetettuja vaatimuksia. Tutkimus on tärkeä lähde arkistotieteen alan käsitteistä sekä arkistotieteessä käytävästä keskustelusta. Arkistotieteen kehitystä ja nykytilannetta käsittelee Pekka Henttonen artikkeleissaan sekä asiakirjahallintoa käsittelevässä blogissaan Asiakirjahallinnon reunamerkitöjä. Tämän tutkimuksen aiheeseen liittyy läheisesti Kirkkohallituksen arkistonhoitaja Leena-Maria Siivosen alkuvaiheessa oleva väitöstutkimus asiakirjahallinnan ohjauksesta ja valvonnasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Hänen kanssaan käydyt keskustelut ovat selkeyttäneet minulle kirkollishallinnon

---

⁶⁰ Valtonen 2005, 106.

⁶¹ Henttonen 2006. www.narc.fi/Arkistolaitos/arkistopaivat/tr2_henttonen_alustus.pdf. Luettu 9.4.2009.

⁶² Henttonen 2004a. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf. Luettu 9.4.2009.

⁶³ Henttonen 2009. Asiakirjahallinta ja innovaatiot. <http://reunamerkitoja.wordpress.com/2009/07/08/asiakirjahallinta-ja-innovaatiot/>. Luettu 21.8.2009.

moniportaisuutta sekä oman tutkimukseni tavoitteita ja keinoja näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

Evankelis-luterilaisen kirkon esineistö muodostaa merkittävän osan suomalaisesta kulttuurista kertovista esineistä sekä taidehistoriallisen tutkimuksen kohteista. Taidehistoriallisesta tutkimuksesta tärkeimmäksi oman tutkimukseni kannalta koin Hanna Pirisen tutkimuksen kirkkojen sisustuksen muodostumisesta väitöskirjassaan Luterilaisen kirkkointeriöön muotoutuminen Suomessa, pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun 1527-1718. Pirisen tutkimuksen kysymyksenasettelu on rakennettu kirkon päätöksentekojärjestelmää noudattavaksi. Tutkimuksen lähdeaineistona on kirkollisen hallinnon eri tasoilla syntyneet asiakirjat, jotka määrittävät kirkollisia toimituksia ja näin ollen edelleen kirkkotilaa ja sen varustusta.

Myös Leena Valkeapään väitöskirja Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi, Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870-1920 käyttää lähdemateriaalinaan seurakuntien arkistoja, niitä koskevaa lainsäädäntöä sekä niihin vaikuttavia instituutioita. Nina Lempan toimittama Kirkko kulttuurin kantajana sisältää tutkijoiden artikkeleita kirkollisen esineistöstä ja sitä koskevasta lainsäädännöstä. Kirja julkaistiin Kirkkohallituksen ja Museoviraston yhteistyönä kirkon juhluvuoden 2000 kunniaksi. Teoksesta saa yleiskuvan kirkollisesta esineistöstä ja kirkkohallituksen aikaisemmista ja nykyisistä ohjeistuksista.

Taidehistoriallisen tutkimuksen tarpeista, kohteista ja metodologioista on kirjoitettu Ville Lukkarisen toimittamassa kirjassa *Katseen rajat*, taidehistorian metodologia sekä Kirsi Saarikankaan toimittamassa kirjassa *Kuvasta tilaan*, taidehistoria tänään. Näiden kirjojen avulla on ollut mahdollista pohtia taidehistoriallista tutkimusta, tutkimustapoja ja –kohteita sekä tutkimuksen

tarvitsemien tietojen luonnetta. Outi Turpeisen väitöskirjassa Merkityksellinen museoesine, kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa, käsitellään esineen eri merkityksiä. Etnologian puolelta löytyi Ilmari Vesterisen ja Bo Lönnqvistin toimittama Pandoran lipas, virvatulia esineiden maailmasta, jonka artikkeleissa esiteltiin erilaisia näkökulmia esineisiin ja niiden merkityksiin. Kirkollisesta esineistön tutkimuksesta löytyy Katja Lappalaisen historian ja etnologian laitokselle tehty pro gradu, jonka aiheena on Nilsin emäseurakunnan alueen kirkonkelloja. Gradun aihe on myös saanut alkunsa esineinventoinnin yhteydessä ja aihetta tutkitaan kirkollisen lainsäädännön ja asiakirjojen kautta.

Tapaustutkimuksen oppaana olen käyttänyt Maria Saarela-Kinnusen ja Jari Eskola artikkelia Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Tapaustutkimus nähdään näkökulmana todellisuuden tutkimiseen tavoitteena tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen.⁶⁴ Laadullisen tutkimuksen ohjeena olen käyttänyt Juha Eskolan ja Juha Suonrannan kirjaa *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Kirja käsittelee laajasti laadullisen tutkimuksen luonnetta. Kirjan mukaan kaikki laadullinen tutkimus on tapauksia koskevaa tutkimusta.⁶⁵

---

⁶⁴ Saarela-Kinnunen ja Eskola 2001, 163.

⁶⁵ Eskola ja Suonranta 1998, 66.

2. Tutkimuksen kohteena olevat seurakunnat

Tutkimuksen alkaessa minulla oli jo esineinventoinnin yhteydessä läpikäytynä Vähänkyrön seurakunnan arkisto. Kuten aikaisemmin luvussa 1.1 mainitsen, oli alkuperäisenä tavoitteena löytää samankokoinen ja –ikäinen seurakunta vertailua varten. Tämä osoittautui kuitenkin lähes mahdottomaksi tehtäväksi seurakuntien ollessa jäsenmäärältään erikokoisia ja eri-ikäisiä. Ohjeistuksen koskiessa seurakuntaa sen jäsenmäärästä tai iästä riippumatta, luovuin keinotekoisiksi osoittautuneista kriteereistä. Seurakunnat ovat kirkollishallinnossa itsenäisiä organisaatioita, mikä todennäköisesti näkyy myös eroina esineistön inventointiin liittyvissä asiakirjoissa. Näin olettaen lähdin tutustumaan tutkimuksen toisen seurakunnan, Akaan arkistoon ja asiakirjoihin.

2.1 Akaan seurakunta

Akaan seurakunta kuului Sääksmäen seurakuntaan, josta se itsenäistyi omaksi seurakunnakseen jo vuonna 1483. Seurakunnan nykyinen puukirkko on vuosilta 1816-1817 ja sen arvellaan olevan järjestyksessä seurakunnan toinen kirkko. Vanhemman kirkon esineistöstä on säilynyt alttarikaappi, veistoksia, saarnatuoli, tiimalasi, messukasukoita sekä ehtoollisastioita.⁶⁶ Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallinen retkikunta kävi tutustumassa Akaan seurakuntaan ja sen esineistöön vuonna 1887. Kirkon inventoinnin on tehnyt Riitta Pylkkänen vuonna 1946⁶⁷ ja tästä inventointiraportista löytyy kopio seurakunnan arkistosta.⁶⁸

---

⁶⁶ Esineinventointi 2003, AKA.

⁶⁷ Historian topografinen arkisto Akaa, Museovirasto MV. Historian topografinen arkisto muodostuu 1800-luvun lopulta alkaen systemaattisesti kerätyistä, viranomaisten tekemistä Suomen kirkkoja koskevista inventoinneista.

⁶⁸ Akaan kirkko- kirjeenvaihto 1937-53, korjaustyöt 1966, vesikaton maalaus 1975, kok.huoneisto 1978, kulkusilta 1980, irtaimisto- ja tekstiilit 1980-81, korjaustyöt 1982-87. AKA.

Seurakunnalla on vuonna 1966 perustettu kirkkomuseo, joka kuuluu Museoliittoon. Kirkkomuseoon on kerätty noin kaksisataa⁶⁹ seurakunnan vanhempaa, kirkonmenoihin liittyvää esineistöä. Museovirastosta löytyy kirjeenvaihto vuodelta 1950 kirkonisännöitsijä Toivo Hinkan ja Nils Cleven⁷⁰ välillä, missä kirkonisännöitsijä toivoo Muinaismuistoyhdistykseltä lausuntoa uuden messukasukan hankkimisen puoltamisesta. Asia ei ollut kirkkovaltuustolle tuttu ja kirkonisännöitsijä toivoi Muinaismuistoyhdistykseltä puoltavaa lausuntoa vanhojen, arvokkaiden messukasukoiden säästymisellä, kun käyttöön saataisiin uusi kasukka.⁷¹ Vuodelta 1950 on Muinaistieteellisen toimikunnan konservaattorin, taiteilija Oskari Niemen kirje, jossa hän arvioi alttarikaapin, puuveistosten, saarnatuolin ja vaakunakilpien konservointitarvetta. Lisäksi kirkonisännöitsijä Toivo Hinkka kirjoitti Muinaismuistoyhdistykselle 1950-luvun alussa pyytäen yhdistystä arviomaan seurakunnan muinaismuistoesineiden hoito- ja korjaustarpeet. C. A. Nordman⁷² kävi tutustumassa Akaan sakastiin ja kirkkoon vuonna 1953. Muistiossaan hän antoi neuvoja mm. vaakunakilpien ja tiimalasin restauroinnin suhteen.

Vuonna 1980 Mirja Fröberg on laatinut muistion Akaan kirkon ja museon tekstiilien konservointitarpeesta ja säilytysolosuhteista. Seuraavalle vuodelle on päivätty tutkija Heikki Hyvösen muistio seurakunnan esineistön sijoittamisesta uusiin tiloihin.⁷³ Aikaisemmin samana vuonna Museovirastosta oli tehty virkamatka Akaan seurakuntaan. Museoviraston historian topografisesta arkistosta löytyy alttarikaapin (1950-1953), saarnatuolin (1954-55), vaakunakilven ja puuveistosten (1971) restaurointikertomukset. Seurakunnan esineistöön kuulunut keskiaikainen kynttiläkruunu on talletettu vuonna 1978

---

⁶⁹ Esineinventointi 2003, AKA.

⁷⁰ Nils Cleve oli Suomen Muinaismuistoyhdistyksen sihteeri vuosina 1945-1950.

⁷¹ Historian topografinen arkisto Akaa, Museovirasto, MV.

⁷² C.A.Nordman oli Suomen Muinaismuistoyhdistyksen varapuheenjohtaja vuosina 1938-1959.

⁷³ Akaan kirkko- kirjeenvaihto 1937-53, korjaustyöt 1966, vesikaton maalaus 1975, kok.huoneisto 1978, kulkusilta 1980, irtaimisto- ja tekstiilit 1980-81, korjaustyöt 1982-87. AKA.

sijoitettavaksi Hämeenlinnan museoon.⁷⁴ Käyty kirjeenvaihto, jossa pyydetään neuvoja esineiden hoitamiseen ja sijoittamiseen kertoo seurakunnan olleen kiinnostunut esineistöstään ja suhtautuneen aktiivisesti esineiden säilytykseen ja huoltamiseen. Seurakunta on jatkanut myönteistä suhtautumista konservointeihin ja pyrkii toteuttamaan niitä vuosittain, esine esineeltä.⁷⁵

Akaan Seurakunnan vanhin arkistomateriaali on 1680-luvulta. Seurakunnan pappila on palanut 1800-luvun alkuvuosina, jolloin osa arkistoa tuhoutui.⁷⁶ Arkistoluettelo on laadittu 1930-luvulla ja se on ollut käytössä vuoteen 1978 saakka. Tämän jälkeen on siirrytty arkistokortistoon, jossa viimeinen merkintä on vuodelta 1999. Uusimpien, vuonna 2000 annettujen ohjeiden mukaan tehty arkistonmuodostussuunnitelma on vuodelta 2003. Piispantarkastuksessa vuonna 1909 seurakunnan omaisuuden ja arkiston havaittiin olevan tallella ja erinomaisessa kunnossa.⁷⁷ Vuonna 1971 mainitaan, ettei arkiston luettelointia ole tehty uusien säännösten mukaan, mutta järjestelmä tuntuu sellaisenaan käyttökelpoiselta.⁷⁸ Järjestely on tehty todennäköisesti vuoden 1941 ohjeistuksen mukaan, jolloin seurakuntien arkistoissa otettiin käyttöön arkistokaava.

2.2 Vähänkyrön seurakunta

Vähänkyrön seurakunta itsenäistyi emäseurakunnaksi vuonna 1607. Aikaisemmin se oli ollut Isonkyrön rukoushuonekuntana sekä Alastaro-nimisenä kappelina. Seurakunnan nykyinen kivikirkko on vuodelta 1803. Sitä ovat edeltäneet kaksi puukirkkoa vuosina 1610 ja 1640. Muutamia vuonna 1640 rakennetun kirkon seinälautoja ja niissä säilyneitä maalauksia on säilynyt kirkon

---

⁷⁴ Historian topografinen arkisto Akaa, Museovirasto, MV.

⁷⁵ Sari Lindström, Akaan kirkkoherra keskustelu 10.9.2008.

⁷⁶ hiski.genealogia.fi/seurakunnat/. Luettu 8.9.2009.

⁷⁷ Piispantarkastuksen pöytäkirjat 1723-1935 AKA.

⁷⁸ Piispantarkastusten pöytäkirjat 1945-1994. AKA.

pihapiirin porttirakennuksessa.⁷⁹ Kellotapulissa säilytetään puista saarnatuolin ovea. Vanhan kirkon esineistöstä on säilynyt keskiaikaisia puuveistoksia, ehtoollisastioita, kynttiläkruunuja, saarnatuolin tiimalasi, messukasukoita sekä tapulin kellot.⁸⁰ Seurakunnalla ei ole kirkkomuseota, vaikka sitä nimitystä on käytetty sakastin yläpuolella olevasta huoneesta, jossa vanhaa esineistöä säilytetään.⁸¹ Kirkon esineistön on inventoinut vuonna 1900 K.K. Meinander. Inventointi löytyy Museovirastosta, muttei seurakunnan arkistosta. Arkistossa on Nils Cleven allekirjoittama kirje vuodelta 1950, jossa kerrotaan Muinaistieteellisen Toimikunnan jatkavan kirkkojen inventointia saadakseen yleiskatsauksen seurakunnalliseen esineistöön Kirjeen mukaan samaisena kesänä tulevat maisteri O.af Hallström ja ylioppilas T. Helenelund Toimikunnan valtuuttamana käymään Vähänkyrön kirkossa.⁸² Raporttia inventoinnista ei arkistossa ole eikä sitä löydy myöskään Museovirastosta. Inventointia koskevassa kortistossa on merkintä

*inventoitu 1951 Olof af Hallström kertomusta 14/10 1952 ei vielä jätetty.*⁸³

Ilmeisesti inventointi on tehty, mutta siitä ei ole jätetty jostain syystä kertomusta.

Arne Appelgren Pohjanmaan historiallisesta museosta lähestyi kirjeellä Vähänkyrön kirkkovaltuustoa vuonna 1949. Kirje koski kirkon alttaritaulun korjausta, mutta hän kiinnitti huomion myös vanhoihin puuveistoksiin ja niiden korjaamiseen sekä mahdolliseen sijoittamiseen Pohjanmaan museoon. Muinaistieteellisen toimikunnan konservaattori, taiteilija Oskari Niemi on jättänyt toimikunnalle vuonna 1950 kertomuksen Vähänkyrön kirkon

⁷⁹ Vähänkyrön seurakunnan seurakuntasuunnitelma 1980-1985, 68. VÄKA.

⁸⁰ Esineinventointi 2008, VÄKA.

⁸¹ Museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään. (ICOM)

⁸² Kirkon kunnossapitoa koskevia asiakirjoja 1864-. VÄKA.

⁸³ Historian topografinen arkisto, Vähäkyrö. MV.

omistamista esineistä, jotka ovat pikaisen restauroinnin tarpeessa. Kertomuksen johdosta toimikunta esitti, että seurakunta ensi tilassa myöntäisi varoja keskiaikaisten veistosten kunnostamiseen ja konservoimiseen. Museoviraston taidekonservointi-osastolta on tehty Vähänkyrön kirkkoon virkamatka vuonna 1979, jolloin konservaattori Pentti Pietarila on tarkastanut keskiaikaisten veistosten ja maalausten kunnan sekä antanut konservointiarvioita.⁸⁴ Vastaavaa aktiivisuutta kuin Akaan seurakunnalla ei ole havaittavissa, sillä reagoinnit konservointiehdotuksiin puuttuvat eikä kirkon esineistöä ole konservoitu.

Arkistomateriaalia Vähänkyrön seurakunnalla on vuodesta 1638. Vähänkyrön seurakunnan arkisto on järjestetty vuonna 1977 vuoden 1966 kirkonarkistojen ohjesääntöjen mukaan sekä vuoden 1990 piispantarkastuksen mukaan edelleen vuoden 1985 ohjesäännön mukaan. Uudenmuotoinen arkistonmuodostussuunnitelma on otettu käyttöön vuonna 2008. Piispantarkastus vuodelta 1897 mainitsee arkiston olevan hyvin hoidettu ja tallella. Vuoden 1939 piispantarkastuksessa mainitaan aloitetun arkiston uudelleenjärjestely, jota kehoitetaan jatkamaan tuomiokapitulin uusien ohjeiden mukaan. Vuoden 1957 piispantarkastus kehottaa vastaisuudessa järjestämään arkiston vuoden 1954 arkisto-ohjesäännön mukaisesti. Vuonna 1965 piispantarkastuksessa todetaan, että arkistoa ei ole vielä järjestetty vuoden 1954 ohjesäännön mukaan. Edelleen vuonna 1972 arkisto oli järjestämättä ja tällä kertaa kehoitettiin toimimaan mahdollisimman nopeasti ja järjestämään arkisto vuoden 1966 voimaantulleen ohjesäännön mukaan.⁸⁵

---

⁸⁴ Kirkon kunnossapitoa koskevia asiakirjoja 1864-. VÄKA.

⁸⁵ Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjoja 1892-. VÄKA.

3. Kirkollista kulttuuriperintöä koskeva lainsäädäntö ja ohjeistus

Kirkollista kulttuuriperintöä koskevat nykyiset lait ovat muinaismuistolaki (195/1964), rakennussuojelulaki (60/1985), maankäyttö- ja rakennuslaki (32/1999), laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamiseksi (445/1978) ja kirkkolaki (1054/1993)⁸⁶. Kirkkolain mukaan kaikki ennen v. 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset ovat suojelun alaisia. Rakennusten suojelu koskee myös sen kiinteää sisustusta, siihen liittyviä maalauksia ja taideteoksia sekä pihalueita.⁸⁷

Kirkollisen esineistön hoidosta on annettu ohjeita ja määräyksiä jo katolilaisella ajalla. Piispa Hemmingin vuonna 1352 antamat ohjeet koskivat mm. ehtoollisaineiden huolellista säilyttämistä, alttarivaatteiden puhtautta ja seurakunnan omaisuuden tarkkaa luettelointia.⁸⁸ Tarkemmat kirkollista irtaimistoa ja kiinteää sisustusta koskevat määräykset ovat kirkkojärjestyksessä. Kirkkojärjestyksessä määrätään seurakunta erityisellä huolella hoitamaan seurakunnan arkistoon kuuluvia asiakirjoja tai omistamiaan muinaisesineitä taikka kirkkoon ja hautausmaahan liittyviä monumentteja. Irtaimistoa ei saa ilman painavaa syytä muuttaen korjata, siirtää perinteiseltä paikaltaan tai poistaa.⁸⁹

Vanhin evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestys on Laurentius Petrin kirkkojärjestys vuodelta 1571. Se sisältää erillisen kirkkoja ja niiden sisustusta käsittelevän luvun, jossa kirkkojärjestyksen laatija arkkipiispa Laurentius Petri

⁸⁶ Kirkkolain uudistaminen on aloitettu v. 2005. Kirkkolainsäädännön kodifioimistoimikunnan mietintö uudeksi kirkkolaiaksi on ollut lausunnoilla hiippakunnissa kevästä 2009 lähtien. Kirkkohallitus ottaa kantaa mietintöön siinä vaiheessa, kun lausunnot on saatu. Esitys on tarkoitettu annettavaksi kevään 2010 kirkolliskokoukselle, voimaan laki tulisi aikaisintaan vuoden 2013 alusta. Myös kirkkojärjestystä ehdotetaan uudistettavaksi. Kirkkohallituksen täysistunto 27.5.2009. Kirkkolain säännösten tekninen uudistus lähtee lausunnoille hiippakuntiin. <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents>.

⁸⁷ Kirkkolaki 1054/1993 14 luku 5 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054. Luettu 18.3.2009.

⁸⁸ Lempa 2000, 120.

⁸⁹ Kirkkojärjestys 1054/1993 23 luku, 6 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055. Luettu 18.3.2009.

esitti kantansa kirkollisista teksteistä, kuvateoksista ja valaisimista. Tämä kirkkojärjestys oli voimassa vuoteen 1686 asti, jolloin sen korvasi Karoliininen kirkkolaki. Seuraava kirkkolaki ns. Schaumanin kirkkolaki tuli voimaan vuonna 1870.⁹⁰ Nykyinen kirkkolainsäädäntö rakentuu periaatteessa vuoden 1869 kirkkolain. Vuoden 1964 kirkkolaki sisälsi pääasiallisesti kielellisiä, muodollisia ja systemaattisia muutoksia ja lisäyksiä.⁹¹ Voimassa olevan kirkkolaki (1054/94) on vuodelta 1994.

Antikvaarinen toiminta sai alkunsa 1600-luvulla. Suojelun kohteiksi otettiin myös kirkot ja niiden irtaimistot. Vuonna 1666 perustettu antikviteettikollegio määräsi virkamiehet ja papiston valvomaan suojelun noudattamista. Tätä varten kirkkoherrojen tuli laatia luetteloita pitäjiensä kiinteistä muinaisjäännöksistä, muinaisesineistä ja niitä koskevasta perinteestä sekä lähdeaineistosta.⁹² Muinaismuistojen rauhoittamisesta ja suojelusta annettiin laki vuonna 1883. Lain piiriin kuuluivat sekä kiinteät muinaisjäännökset että irtaimet esineet.

Muinaistieteellinen toimikunta perustettiin julistuksella arkeologisen toimiston asettamisesta maamme muinaismuistojen suojelemiseksi vuonna 1884. Aluksi toimikunnan ainut virkamies oli valtionarkeologi, jonka tehtäviksi tulivat Suomen esihistoriallisten ja historiallisten muistomerkkien suojelu sekä niitä koskevien tietojen arkistointi. Muinaismuistoista tuli valtionarkeologin tehdä kertomus, minkä tavoitteena oli muistuttaa paikkakunnan asukkaita ja päättäjiä muinaismuiston olemassaolosta ja velvollisuudesta sen suojeluun.⁹³

Suomen Muinaismuistoyhdistys oli perustettu jo vuonna 1870. Yhdistyksen tavoitteena oli löytää, merkitä ylös ja suojella Suomen taide- ja

---

⁹⁰ Lempa 2000, 120-121.

⁹¹ Lybeck ja Halttunen. www.evl.fi/khh/to/khn/koulu/kirkvalt.html. Luettu 23.10.2009.

⁹² Lempa 2000, 121.

⁹³ Valkeapää 2000b, 92; 94.

muinaisjäännöksiä, runoja, lauluja ja tarinoita sekä herättää kansan kiinnostus. Toimintaa tehostivat asiamiesverkon luominen sekä taidehistorialliset retket. Retkillä kerättyä materiaalia mm. kirkkoista ja niiden esineistöstä pystyi myöhemmin perustettu toimikunta käyttämään hyväkseen.⁹⁴ Vuonna 1903 ei senaatti enää myöntänyt tukea taidehistoriallisten retkien suorittamiseen, jonka jälkeen päävastuu kirkko- ja rakennustaiteen inventoinneista ja tutkimuksesta jäivät Muinaistieteelliselle toimikunnalle.⁹⁵

Sekä Suomen Muinaismuistoyhdistyksen että Muinaistieteellinen toimikunnan työtä tukivat useat hiippakuntien tuomiokapitulien kiertokirjeissä julkaistut ohjeet ja vetoomukset. Vuonna 1935 Muinaistieteellisen toimikunnan esittämän huoli kirkkojen muinaisesineiden hoidosta johti asiaa pohtivan komitean perustamiseen. Komitea ehdotti mm. papeiksi valmistuville opiskelijoille kirkollisten muinaismuistojen hoidon kurssia.⁹⁶ Toimikunnassa ja yhdistyksessä vaikuttivat monet samat asioista kiinnostuneet ja oppineet henkilöt kuten edellä mainitut C.A.Nordman ja Nils Cleve.⁹⁷ Silti toimikunnan ja yhdistyksen välit eivät olleet täysin ongelmattomat - toimikunnan työtä sääteli laki ja viranomaisuus, yhdistys olisi kaivannut nopeampaa toimintaa.⁹⁸

---

⁹⁴ Valkeapää 2000b, 95.

⁹⁵ Härö 1984, 69.

⁹⁶ Kirkon museotoimi 2004, 7. www.apostoli2evl.fi/julkaisut.nsf Luettu 18.3.2009.

⁹⁷ C.A.Nordman toimi valtionarkeologina 1936-1959, Nils Cleve 1945-1972.

⁹⁸ Valkeapää 2000b, 95.

4. Seurakuntien asiakirjahallinta

Kirkonkirjat ja seurakunnan arkistot eli kirkon asiakirjahallinta on jakaantunut kolmen toimijan kesken. Seurakunnat ovat asiakirjoja tuottava taho, joka on itsenäisesti vastuussa asiakirjojen tuotosta ja hallinnasta. Asiakirjojen säilyttämistä ja arkistointia ohjeistaa kirkkohallitus. Ohjeistuksen noudattamista valvotaan piispantarkastusten avulla. Piispankokous antaa suosituksia piispantarkastusten suorittamiseen, mutta tarkastukset voivat olla hyvin erilaisia tarkastajasta riippuen. Piispantarkastukseen voi kuulua mm. seurakunnan talouden, hallinnon ja arkiston tarkastus. Piispa on hiippakunnan hengellinen esimies, joka muodostaa oman erillisviranomaisen.

Vuoden 1869 laadittu kirkkolaki määräsi tuomiokapitulini tehtäväksi johtaa hiippakuntaa, valvoa opin puhtautta ja kirkollisten toimien oikeaa hoitamista, seurakuntien toimintaa ja papiston käytöstä.⁹⁹ Tuomiokapituli myös ohjasi piispan- ja rovastintarkastukset. Yleisestä ohjauksesta huolehtivat hiippakunnan tuomiokapitulini kiertokirjeet, jotka sisälsivät tietoa uusista määräyksistä, ohjeita ja tiedusteluja.¹⁰⁰ Vuoteen 1997 saakka tuomiokapitulit olivat valtion virastoja.

Piispantarkastuksilla on pitkä perinne kirkon historiassa. Piispantarkastuksia koskeva määräys löytyy kirkkojärjestyksestä vuodelta 1571. Piispantarkastus määrättiin tehtäväksi kerran vuodessa ja samaa määräystä käytettiin vuoden 1686 kirkkolaisissa.¹⁰¹ Hallinnon ja talouden tarkastus on piispantarkastuksen osa tai erikseen suoritettava tarkastus. Se kattaa seurakunnan kirkonkirjat, arkiston, hallinnon ja kiinteistöt. Säännöllisin väliajoin suoritetuilla tarkastuksilla on valvottu seurakuntien henkistä elämää ja omaisuuden hoitoa. Piispantarkastuksessa kommentoidaan seurakunnan tilaa ja ohjeistetaan

---

⁹⁹ Kirkkolaki 1869 § 391.

¹⁰⁰ Valkeapää 2000b, 92.

¹⁰¹ Viikki 1994, 179-180.

havaittuja puutteita. Vuoden 1869 kirkkolaki määräsi piispantarkastuksia tehtäväksi joka viides vuosi,¹⁰² mutta käytännössä niitä tehtiin harvemmin¹⁰³.

Kirkkohallitus on kirkon keskushallinnon osana kaikkein nuorin, vasta vuonna 1944 perustettu. Aiemmin kirkon yhteistä hallintoa hoitivat kirkolliskokous ja piispankokous. Kirkkohallitus alkoi julkaista ohjeita ja tiedotuksia 1960-luvulla. Näihin yleiskirjeisiin siirtyi kiertokirjeissä aiemmin olleet arkistointia ja esineistöä koskeva ohjeistus.¹⁰⁴

4.1 Arkistointia koskevat ohjeet

Evankelis-luterilaisilla seurakunnilla on vuosisataiset perinteet arkistonmuodostuksessa. Väestörekisterin pito kuului papiston tehtäviin 1600-luvulta 1990-luvulle saakka. Väestön kirjaaminen perustui seurakunnalliseen toimintaan ja seurantaan, tarkkoina väestörekistereinä ne toimivat vasta 1800-luvun puolestavälistä asti. Kirkonkirjat ovat vain osa seurakuntien arkistoja, joihin kuuluvat lisäksi hallinto- ja talousarkisto sekä seurakunnallisten toimintojen arkisto.¹⁰⁵ Arkistotiloista määrätään ensimmäisen kerran vuoden 1892 asetuksessa papin asunnoista. Arkiston säilyttämiseen tarkoitettun huoneen tuli olla mahdollisuuksien mukaan tulelta suojattu.¹⁰⁶

Seurakunnan asiakirja-aineistosta säädetään kirkkolaissa, jossa määrätään jäsentietoja koskevien kirkonkirjojen pitämisestä. Seurakuntien arkistoista on vastuussa kirkkoherra. Kirkonkirjojen lisäksi seurakunnan arkistoon kuuluvat arkisto- ja kirjastoluettelot sekä muut seurakunnan tehtävien johdosta sille

¹⁰² Kirkkolaki 1869 § 358.

¹⁰³ Tutkimuksen seurakunnissa piispantarkastus on järjestetty keskimäärin 8 vuoden välein.

¹⁰⁴ Akaan seurakunnan arkisto Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 1965-72. AKA; Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedoituksia 1969-1976 VÄKA.

¹⁰⁵ Lybeck 2006, 97. www.narc.fi/Arkistolaitos/oppikirja/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf. Luettu 19.3.2009.

¹⁰⁶ Sihvola, 2007, 87.

saapuneet tai sen toiminnan tuloksena syntyneet asiakirjat ja niihin rinnastettavat tallenteet.¹⁰⁷ Esineistöä koskevaa asiakirjamateriaali on sijoitettuna hallinto- ja talousarkistoon.

Kirkon arkistonhoito näyttää kehittyneen yhtä aikaisesti yleisen arkistoalan kehityksen kanssa. Kirkonarkistot eivät kuulu arkistolain piiriin, mutta käytännössä arkistolaki otetaan soveltuvin osin huomioon. Ensimmäinen arkistolaki astui voimaan vuonna 1939. Vuonna 1941 kirkonarkistoille luotiin järjestämiskaava (arkisto-ohjesääntö vahvistettiin 1942), joka pohjautui kunnallisten arkistojen ja Ruotsin kirkon arkistojen järjestämiskaavaan.¹⁰⁸ Järjestämiskaavassa irtaimistoluettelot sijoitettiin talousarkistoon luetteloiden kohdalle. Seuraava kirkonarkistojen ohjesääntö annettiin vuonna 1954.¹⁰⁹

Vuonna 1963 kiertokirjeen avulla kiinnitettiin kirkkoherranvirastojen huomio julkisista arkistoista annetun lain muuttumiseen.¹¹⁰ Uusitut kirkonarkistojen ohjesäännöt saatiin vuonna 1966 (vahvistettu 1967). Ohjesääntöön sisältyi ohjeet tarpeettomien asiakirjojen hävittämisestä. Valtioneuvosto asetti Arkistoainesten supistamiskomitean vuonna 1947 miettimään ehdotuksia siitä, miten arkistoihin kertyneiden aineistojen supistamisen tulisi tapahtua.¹¹¹ Kirkonarkistojen ohjesäännössä oli erillinen Arkiston supistaminen – kappale, jossa kerrottiin arkistojen supistamisen merkityksestä, yleisistä periaatteista ja asiakirjojen hävittämisestä. Ennen asiakirjojen hävittämistä oli otettava huomioon asiakirjojen merkitys käytännön virastotyössä, fyysisen tai juridisen henkilön oikeusturvan kannalta sekä tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistona.¹¹² Yleisenä periaatteena mainittiin virastossa laadittujen hakemistojen,

---

¹⁰⁷ Kirkkolaki 1054/1993, 16 luku 2 §. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054. Luettu 18.3.2009.

¹⁰⁸ Siivonen 2009, 3.

¹⁰⁹ Kirkonarkistojen ohjesääntö 1954. VÄKA.

¹¹⁰ Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1956-1970. Kiertokirje nro 96, 332. VÄKA.

¹¹¹ Kukkonen 2006, 40.

¹¹² Kirkonarkistojen ohjesääntö 1966, 26. VÄKA.

luetteloiden, kirjeiden toisteiden, tilastojen ja yhteenvedojen pysyvä säilytys.¹¹³ Vuonna 1981 valmistunut toinen arkistolaki huomioitiin vuonna 1985 valmistuneessa seurakuntien arkistosäännössä. Tällöin muutettiin myös nimi kirkonarkistojen ohjesäännöstä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ohjesäännöksi.¹¹⁴

Nykyinen seurakuntien arkistosääntö on vuodelta 2000 ja se puolestaan heijastelee vuoden 1994 arkistolain ja julkisuuslain vaatimuksia. Samalla seurakunnissa siirryttiin arkistonmuodostussuunnitelman käyttöön. Päivitetyt ohjeet arkistosääntöön ja arkistonmuodostussuunnitelmaan annettiin vuonna 2008. Aikaisemmat arkistonjärjestämistavat perustuivat yleisissä arkistoissa käytettyyn arkistokaavaan. Kun yleisissä arkistoissa siirryttiin tehtäväpohjaiseen asiakirjahallintaan ja arkistojärjestykseen, otettiin tehtäväpohjaisuus käyttöön myös seurakunnallisessa arkistoinnissa. Irtaimisto sijoitetaan uudessa arkistonmuodostussuunnitelmassa talous-, kiinteistö- ja materiaalihallinnon alle ja jaotellaan arvo- ja käyttöirtaimistoon.¹¹⁵

4.2. Esineistön dokumentointia koskeva ohjeistus

4.2.1 Lait

Karoliinisessa kirkkolain pykälässä yksi määrättiin asettamaan jokaiseen tuomiokirkkoon henkilö, joka huolehti kirkon tarpeista. Tämän tuli tehdä vuosittain kirjallinen inventaario vaatteista, hopeista ja rahasta. Päivittäin tarvittavat esineet annettiin lukkarin vastuulle. Hänen tuli pitää kalkki ja pateeni puhtaana sekä huolehtia, etteivät home tai koit pesiydy kirkon esineistöön.¹¹⁶

¹¹³ Kirkonarkistojen ohjesääntö 1966, 28. VÄKA.

¹¹⁴ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 1985. VÄKA.

¹¹⁵ Kirkkohallituksen yleiskirje 3/2008; Päivitetty malli seurakunnan arkistosäännöksi ja arkistonmuodostussuunnitelmaksi 2008, VÄKA.

¹¹⁶ Kircko-Laki ja Ordningi 1686/1986, 52, 16 luku 1 §.

Pykälässä viisi kiinnitettiin huomio kirkollisen esineistön säilyttämiseen ”*vanhain aicain muistox*” eli kirkollista esineistöä kuten kultaa, hopeaa, kirjoja jne. ei tullut myydä yksityiselle ja jos näin oli käynyt, oli pyrittävä hankkimaan esine takaisin. Pykälässä kahdeksan määrättiin joka kirkkoon niin kaupungissa kuin maalla kolmella lukolla varustettu arkku, jossa säilytettiin kirkon rahat, kulta-, hopea-, tina- ja vaskiesineet, vaatteet ja irtaimiston tarkastuskirja.¹¹⁷

Vuoden 1869 kirkkolain pykälässä 145 velvoitettiin kirkkoherra pitämään huolta kaikesta kirkon kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta, olipa se minkälaatuista hyvänsä sekä valvomaan sen hallintoa, käyttämistä ja hoitoa. Seuraavassa pykälässä lueteltiin kaikki asiakirjat, joista kirkkoherralla oli vastuu. Niihin sisältyi myös kalustokirja, jota pidetään kirkon omaisuudesta, kirkollisiin tehtäviin liittyvistä astioista ja puvuista, muistomerkeistä tai ”mistä muusta hyvänsä”. Pykälässä 301 annettiin ohjeet inventoida kaikki kirkon omaisuus, astiat, puvut, raha, tilinteot, asetukset, kirjat, asiakirjat ja muut kalut, olkoonpa mitä laatua tahansa ja verrata kyseistä luettelo edelliseen.¹¹⁸

4.2.2 Arkistosäännöt ja –ohjeet

Arkistoaineksen hävittämistä ja eritoten irtaimistoa koskevien asiapapereiden hävittämisestä mainitaan kirkonarkiston ohjesäännössä vuodelta 1967. Hävitettäviä asiakirjoja koskevassa osassa mainittiin, että seurakunnan omaisuusluetteloista voidaan poistaa kymmenen vuoden kuluttua luetteloon tehdystä viimeisestä merkinnästä sellaiset irtaimistoluettelot ja irtaimiston poistoluettelot, jotka eivät sisällä tietoja kirkollisesta esineistöstä. Irtaimiston hankintakirjat ja –kortit oli kuitenkin omaisuuden hankinta-arvon määrittämistä varten säilytettävä vähintään niin kauan, kuin kirjaan tai korttiin merkitty esine

---

¹¹⁷ Kirko-Laki ja Ordningi 1686/1986, 52-53.

¹¹⁸ Kirkkolaki 1869, 17 luku § 301.

on käytössä.¹¹⁹ Aikaisemmissa ohjesäännöissä oli määrätty, että tarpeettomaksi käyneitä asiakirjoja voidaan hävittää vain tuomiokapitulin luvalla valtionarkiston antaman lausunnon jälkeen.¹²⁰

Seurakuntien arkistosääntö vuodelta 1985 esitteli arkistokaavaa tarkemmin:

Mikäli irtaimistoluettelot uusitaan kokonaan, säilytetään vanhoja luetteloita niin kauan, kunnes niiden merkintöjen osalta kiinteän ja irtaimen omaisuuden tarkastajat ovat todenneet siirrot uuteen luetteloon asianmukaisesti suoritetuksi. Luettelot, joihin sisältyy tietoja kirkollisista esineistä, säilytetään pysyvästi (esim. ehtoollisvälineet, kirkkotekstiilit, taideteokset, kalusteet, kynttilänjalat, maljakot jne.)¹²¹

Arkistosäännössä esitellyssä arkistokaavassa ja seulontasuunnitelmassa oli uutena asiana annettu asiakirjojen säilytysaikoja lähinnä seulonnan avuksi. Irtaimistoluetteloiden säilytysajaksi määrättiin kymmenen vuotta tai niin kauan kuin luetteloihin merkityjä esineitä oli käytössä.¹²²

Samassa arkistosäännössä oli annettu ohjeistus tilitositteiden käsittelyä varten. Tilitositeaineistolla ei ohjesäännön mukaan ollut suurta tutkimuksellista merkitystä ja niiden säilytysajaksi määrättiin kymmenen vuotta. Toisaalta ohjesäännössä sanottiin myös, että

on kuitenkin mahdollista, että joihinkin tositeryhmiin sisältyy tutkijoita kiinnostavaa aineistoa ja tämän vuoksi olisi harkittava näiden säilyttämistä pysyvästi. Perusteena pysyvälle säilyttämiselle olisi hankinnan erikoisluonne ja mittavuus. Tässä tarkoitettuna

¹¹⁹ Kirkonarkistojen ohjesääntö 1967, 34. VÄKA.

¹²⁰ Kirkonarkistojen ohjesääntö 1954, 3. VÄKA.

¹²¹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 1985, 22. VÄKA.

¹²² Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 1985, 32. VÄKA.

*esimerkkinä pysyvästi säilytettävistä tositteista ovat sellaiset, jotka koskevat kirkollisia esineitä ja niiden hankintaa.*¹²³

Kirkollista esineistöä koskevien tilitositteiden pysyvälle säilyttämiselle oli siis annettu mahdollisuus, mutta sitä ei oltu määrätty tehtäväksi.

4.2.3 Kiertokirjeet

Tuomiokapitulien kiertokirjeissä on annettu kirkkolakiin pohjautuvia, tarkentavia ohjeita esineistön dokumentoinnista. Piispantarkastuksessa 21.5.1921 piispa muistuttaa seurakuntaa tuomiokapitulien kiertokirjeestä nro 609. Kiertokirjeessä kerrottiin arkistoinnista seuraavaa:

*Kalustokirja seurakunnan omaisuudesta ja kirkonarkistosta on huomioon ottamalla K.L 146 § 10 kohdan säännökset laadittava selväksi ja kyllin tilavaksi, joten lisää tuleville esineille, kirjoille ja asiakirjoille varataan riittävästi tilaa oikealle paikalleen---. Uuden kalustoluettelon alle merkitään päiväys ja tekijän nim. Tämän jälkeen tehdään piispantarkastuksissa pidetyistä ym katselmuksista johtuvat merkinnät.*¹²⁴

¹²³ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 11985, 24-25. VÄKA.

¹²⁴ Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulien kiertokirjeet 1918- 1923. Kiertokirje nro 609 3 §. AKA.

5. Kirkollinen esineistö ja sitä koskevat asiakirjat

Evankelis-luterilaisten seurakuntien hallussa on merkittävä osa kansallista kulttuuriomaisuuttamme, josta paikallisseurakunnat ovat itsenäisesti vastuussa.¹²⁵ Kirkolliset esineet liittyvät kirkon toimintaan kansallisesti että paikallisesti. Kirkko on ollut tärkeä osa paikkakunnan kulttuurielämää ja sen kirkkoherra monesti paikkakunnan keskeinen vaikuttaja. Kirkon rakentamiseksi ja sen esineiden hankkimiseksi ovat paikalliset asukkaat yhdistäneet voimavaransa. Esineitä on usein hankittu paikallisilta käsityöläisiltä ja lähiseudun kaupungeista.

Kirkot rakennetaan jumalanpalvelustiloiksi ja sisustetaan jumalanpalveluksen tarvittavalla ja siihen liittyvällä esineistöllä. Kirkkoja on rakennettu ja sisustettu eri aikoina eri tavoilla. On kuitenkin vakiintunut tiettyjä käsityksiä kirkkorakennuksen luonteesta, ulkonäöstä ja sisustuksesta.¹²⁶ Kirkon esineistö on kehittynyt luterilaisen jumalanpalveluselämän muutosten mukana. Kirkolliset toimitukset ovat uudistuneet, mutta paikallistasolla ja esineistössä muutokset tapahtuivat hitaasti.¹²⁷ Kirkkorakennus esineistöineen edusti seurakuntalaisille sukupolvesta toiseen säilynyttä turvallista pysyvyyttä, kansa piti jumalanpalveluksen uudistamispyrkimyksiä loukkauksena pyhää kohtaan. Sisustuksen muutos oli hidasta ja luterilaisen kirkon sisustaminen käynnistyi 1500-luvun reformaation jälkeen perinteitä kunnioittaen, keskiaikainen esineistö säilyi kirkoissa uudelleen sijoitettuna.¹²⁸ Suuret yhteiskunnalliset murrokset heijastuivat kuitenkin myös kirkkotaitteeseen ja kirkkojen sisutukseen, kun suhtautuminen liturgisiin toimituksiin ja taiteen kohteena olevaan hengelliseen todellisuuteen muuttui.¹²⁹

---

¹²⁵ Lempa 2000, 118.

¹²⁶ Nyman 1978, 14.

¹²⁷ Pirinen 1996, 9.

¹²⁸ Pirinen 1996, 73.

¹²⁹ Riska 1978, 130.

Huolta kirkollisten esineiden säilymisestä on kannettu pitkään. Piispa Hemming antoi vuonna 1352 ensimmäiset hiippakunta- eli synodaalistatuutit, joissa kehoitettiin pappeja pitämään tunnollisesti huolta seurakunnan omaisuudesta.¹³⁰ Muinaismuistoyhdistys ja Muinaistieteellinen toimikunta ottivat aktiivisesti kantaa kirkollisen kulttuuriperinnöstä huolehtimiseen 1800-luvun lopulta pitkälle 1900-luvun puolelle.¹³¹ Tämä näkyy kiertokirjeissä julkaistuissa Muinaismuistoyhdistyksen sekä Muinaistieteellisen toimikunnan ohjeissa esineistön säilyttämiseksi ja kunnostamiseksi.

Esineistö muodostaa aineellisen linkin menneisyyteen ja luo yhteyden omaan kokemusmaailmaamme. Ne kertovat menneisyydestämme, menneestä kulttuurista ja sen muuttumisesta kohti nykyisyyttä. Historiaton esine on ilman kontekstitytöä vain esimerkki aikakaudestaan.¹³² Siksi on tärkeää etsiä ja tallettaa esinettä koskevaa tietoa ja huolehtia tiedon jatkuvasta tallentamisesta. Arvottamisen myötä nousee myös tahto kohdistaa varoja esineiden säilyttämiseen.¹³³ Seurakuntien itsenäisen aseman vuoksi esineistön konservointiin liittyvien määrärahojen myöntäminen tai hakeminen¹³⁴ on seurakunnan jäsenten tahdonalainen asia.

Irtaimistoa hankitaan tai lahjoitetaan seurakunnalle usein kirkkorakennuksen tai seurakunnallisten rakennusten kunnostusten ja uudistusten yhteydessä. Akaan seurakunnassa järjestettiin vuonna 1935 piispantarkastus, jota ennen oli kirkkoa kunnostettu perinpohjaisesti. Piispantarkastuksessa piispa mainitsi, että

Erikoista iloa herättää se, että seurakuntalaiset ovat tehneet kirkkonsa hyväksi useita huomattavia lahjoituksia, joista erikseen

---

¹³⁰ Lempa 2000, 120.

¹³¹ Muinaismuistoyhdistyksen ja Muinaistieteellisen toimikunnan tekemien kirkkojen inventointien pohjalta on syntynyt 21-osainen kirjasarja Suomen kirkot-Finlands kyrkor.

¹³² Lempa 2000, 14.

¹³³ Kirkon museotoimi 2004, 5. www.apostoli2evl.fi/julkaisut_nsf Luettu 18.3.2009.

¹³⁴ Kirkon keskusrahastosta voi hakea konservointiavustusta kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kirkollisen esineistön konservoimiseksi. Kirkkohallituksen yleiskirje nro 21/1999.

*mainitaan seurakunnan omaisuuden tarkastusta koskevassa kertomuksessa.*¹³⁵

Vähässäkyrössä kirkon suurin uudistus tapahtui samana vuosikymmenenä Akaan kirkon kunnostuksen kanssa vuonna 1937. Vähässäkyrössä piispantarkastuksessa vuonna 1939 käytiin irtaimistoluetteloa läpi ja kirkon kalustosta merkittiin poistettavaksi mm. seuraavat esineet: kuparinen kattila, kynäveitsi v. 1843, 2 vanhaa porsiiniastiaa, vanha messupaita, 1 palttinainen messupaitavyö, 3 vanhaa kappaa, 2 sylkilaatikkoa, 1 messukasukkain säilyttämisarkku. Museoon määrättiin siirrettäväksi 30 kynttilänpidintä, 1 messukasukka mustaa samettia v. 1763, 2 vanhaa kalkkivaatetta keltaisesta silkistä. Lisäksi mainittiin purppuranpunaisesta sametista v. 1835. valmistetun messukasukan korjauttamistarpeesta.¹³⁶

5.1 Kirkollista esineistöä koskeva ohjeistus

Tuomiokapitulien kiertokirjeissä on julkaistu useita Muinaistieteellisen toimikunnan ehdotuksia esineistön hoidosta ja korjauksista¹³⁷ tai inventoinnista.¹³⁸ Näistä ehdotuksista ovat tuomiokapitulit antaneet kehotuksia papistolle. Vuonna 1886 papistolle lähetettiin kiertokirje koskien muinaismuistolakia¹³⁹ ja uudelleen vuoden 1895 kiertokirjeessä kiinnitettiin papiston huomio muinaismuistoasetuksen pykälien 8-10 tarkempaan noudattamiseen. Pykälässä yhdeksän määrättiin kirkoissa tai muissa rakennuksissa oleva irtain esineistö suojelun piiriin. Virkavirhesyytteen uhalla esineistöä ei saanut hukata tai hävittää. Esineistön sai luovuttaa pois

¹³⁵ Piispantarkastusten pöytäkirjat 1723-1935. Piispantarkastus 16-17.1935. AKA.

¹³⁶ Piispan ja rovastintarkastusten pöytäkirjoja 1892- .Piispantarkastus 29-30.5.1939. VÄKA.

¹³⁷ Ohjeita vanhan kaluston ja tekstiilien hoidosta. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1931-1944. Kiertokirje nro 1336. VÄKA.

¹³⁸ Ohjeita esineiden inventoinnista ja lainaamisesta. Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1911-1917. Kiertokirje nro 485. AKA.

¹³⁹ Åbo Circulärbref år 1885-1891. Kiertokirje nro 748. VÄKA.

seurakunnasta vasta, kun Muinaistieteelliselle toimikunnalle oli annettu ilmoitus. Toimikunnalla oli myös mahdollisuus esineen lunastamiseen.¹⁴⁰

Vuonna 1918 Porvoon tuomiokapituli määräsi, että

milloin jossakin seurakunnassa toimitetaan Kirkkolain 301 § mukainen kalustokatsastus ja jokin vanha esine ehdotetaan luettelosta poistettavaksi tulee katsastuksen toimittajan, jos esineellä näyttää olevan muinaistieteellistä arvoa, Tuomiokapituliin siitä ilmoittaa, jotta Tuomiokapituli, jos tarpeelliseksi näkee saattaa alistaa asian Muinaistieteellisen Toimikunnan arvosteltavaksi.

Kiertokirjeessä oli liitteenä Muinaistieteellisen toimikunnan kirjelmä, jossa anottiin lupaa saada tarkastaa kalustoluettelosta poistettava kirkollinen irtaimisto.¹⁴¹ Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kirjeessä sama asia ilmastiin näin:

Muinaistieteellisen Toimikunnan tekemän ehdotuksen johdosta saa Tuomiokapituli täten kehoittaa Pastorinvirastoja huolehtimaan siitä, että kirkollista kalustoa, varsinkin sellaista, jolla voi olla muinaistieteellistä merkitystä, hyvin hoidetaan sekä Herroja Lääninrovasteja toimitettavissa tarkastuksissa valvomaan, ettei nyt kysymyksessä olevaa kirkollista irtainta omaisuutta kalustoluetteloista poisteta, ennen kuin Tuomiokapituli on siihen suostumuksensa antanut.¹⁴²

Vuonna 1927 tuomiokapituli antoi hiippakunnan papiston tiedoksi Muinaistieteellisen toimikunnan kirjelmän kirkkorakennusten korjaus- ja uusimistöistä sekä kirkollisen esineistön kirkosta poistamisesta.¹⁴³ Samana

¹⁴⁰ Domkapitles i Borgå Circulärbreff n:ris 202-286. Kiertokirje vuodelta 1895 3 §. AKA.

¹⁴¹ Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1911-1917. Kiertokirje nro 547 3 §. AKA.

¹⁴² Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1912-1921. Kiertokirje nro 1112 3 §. VÄKA.

¹⁴³ Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1922-1930. Kiertokirje nro 1259 4 §. VÄKA.

vuonna papiston tiedoksi annettiin kirkoissa toimenpantavaa pikainventointia koskeva Muinaistieteellisen toimikunnan historiallisen osaston kirjelmä:

MT jolla valitettavasti ei aina ole ollut käytettävänä tarkempia tietoja ja luetteloita eri kirkoissa säilytetyistä historiallisista tai taiteellisesti arvokkaista esineistä ym irtaimistosta, on päättänyt panna toimeen pikainventoimisen maan kirkoissa saadakseen yleiskatsauksen tälle alalla kuuluvasta aineistosta. Inventoimisen tulisi suorittamaan taidehistoriallisesti koulutetut Toimikunnan valtuuttamat henkilöt, jotka paikalla tutkivat sekä kirkon että sen koko irtaimiston ja laativat yksityiskohtaiset inventoimislueletot. Luetteloita tehtäisiin kolme kappaletta, joista yksi jäisi toimikunnalle, yksi on tarkoitettu asianomaiselle tuomiokapitulille ja yksi asianomaiselle seurakunnalle.¹⁴⁴

Vuoden 1948 kiertokirjeessä mainittiin kirkkojen muinaisesineiden hoitoa koskevien kysymysten olleen käsiteltävänä useassa piispankokouksen istunnossa. Siihen liittyen julkaistiin kiertokirjeessä Muinaistieteellisen toimikunnan kirjelmä kirkollisen esineistön tilasta ja toimenpide-ehdotuksista. Toimikunta oli vuodesta 1929 alkaen tehnyt kirkkojen irtaimiston luettelointia saadakseen mahdollisimman täydelliset tiedot kirkkojen hallussa olevasta esineistöstä. Kirjelmässä todettiin, että käytyään läpi suurimman osan Länsi-Suomen kirkoista, toimikunta oli saanut tilanteesta käsityksen, jonka mukaan

vanhemman kirkkojen kaluston säilyttämisessä ja hoidossa on sellaisia epäkohtia ja puutteita, että niiden jatkuminen ennen pitkää tuhoaa huomattavan osan laadultaan arkaluontoista aineistoa.

Tästä syystä toimikunta oli tahtonut ottaa asian esille ja neuvottelemalla tuomiokapitulin piispojen kanssa ja heidän myötävaikutuksellaan löytää keinoja

---

¹⁴⁴ Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1922-1930. Kiertokirje nro 1281 2 §. VÄKA.

asian ratkaisemiseksi. Toimikunnan mielestä oli epäkohtien korjaamisessa otettava tärkeimmäksi päämääräksi esineen säilyminen:

Tämä merkitsee ensiksi sitä, että kunnossa olevasta esineestä huolehditaan niin, että jokainen rappeutumisen alku siinä ajoissa ehkäistään, ja toiseksi, että turmeltunut esine saatetaan asianomaisien valvonnan alaisena restauroiduksi säilökuntoon. Tämä on ainut keino pelastaa muinaisesine tuhoutumasta.¹⁴⁵

Vuonna 1979 kiertokirjeessä kerrottiin seuraavaa:

Monissa yhteyksissä on käynyt ilmi, että seurakuntien omistamia, usein sekä historiallisesti että taiteellisesti erittäin arvokkaita kirkkotekstiilejä säilytetään epäasianmukaisesti ja että niiden hoito on saatettu pahasti laiminlyödiä.

Tuomiokapituli kehotti seurakuntia selvittämään kirkkotekstiiliensä kunnon, huolehtimaan vaadittavista korjauksista ja puhdistuksista sekä hankkimaan niille riittävän avarat säilytystilat. Säilytystiloiksi suositeltiin lasivitriineitä.¹⁴⁶

Jumalanpalvelusuudistuksen vaikutuksia kirkkotilaan ja sen sisustukseen käsiteltiin tuomiokapitulin kiertokirjeessä vuonna 1997. Lisäksi mainittiin seurakunnan arvokkaat taideteokset,

joiden merkitystä ei seurakunnan ulkopuolella eikä aina seurakunnassakaan riittävästi tunneta. Nämä pitäisi saada rekisteröityä jatkuvasti täydennettäviin tilastoihin. Hiippakunnan taidetoimikunnan tehtävänä on toimia asiantuntijaelimenä ja lausunnonantajana seurakuntien suunnitellessa kirkkotilojen käyttöä, taide-esineiden konservointia, rekisteröintiä sekä antaa

¹⁴⁵ Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1945-1951. Kiertokirje nro 1668 1 §. VÄKA.

¹⁴⁶ Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1971-1999. Kiertokirje nro 1421 9 §. AKA.

*asiantuntija-apua silloin, kun seurakunnat saavat tai hankkivat tiloihinsa kirkkotaidetta.*¹⁴⁷

5.2 Irtaimistoluettelot

Irtaimistoluettelot ovat säilyneet pysyvästi osoituksena kirkon omaisuudesta ja sen huolehtimisesta. Huolenpitoon ovat vaikuttaneet ensimmäinen kirkkojärjestys vuodelta 1571¹⁴⁸ sekä vuoden 1686 kirkkolain määräykset, joiden mukaan inventaareja tuli säilyttää kirkonkirstussa.¹⁴⁹ Luettelot on lisäksi tarkastettu piispantarkastusten yhteydessä. Vuoden 1985 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosäännössä määrättiin pysyvästi säilytettäväksi ne luettelot, joihin sisältyy tietoja kirkollisista esineistä (esimerkiksi ehtoollisvälineet, kirkkotekstiilit, taideteokset, kalusteet, kynttilänjalat, maljakot jne.)¹⁵⁰

Tutkimuksessa mukana olevien seurakuntien varhaisimmissa irtaimistoluetteloissa esineistö on lueteltu valmistusmateriaalin mukaan.¹⁵¹ Esineistön dokumentoinnissa siirryttiin 1930-luvulta luetteloimaan esineet säilytyspaikkojen mukaan.¹⁵² Akaan seurakunnan varhaisin irtaimistoluettelo on vuodelta 1729. Luettelo muuttuu kortistoksi vuonna 1975. Sen jälkeen tietoja on koottu irrallisille monisteille. Esineinventointi on tehty vuonna 2003.

¹⁴⁷ Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1971-1999. Kiertokirje nro 1552 2 §. AKA

¹⁴⁸ Viikki 1994, 184.

¹⁴⁹ Kirko-Laki ja Ordningi 1686/1986, 53.

¹⁵⁰ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 1985, 22. VÄKA.

¹⁵¹ Irtaimistoluettelo 1729 – , Inventaariluettelo 1890-1950. AKA. Kalustoluettelo 1748 - , Kirkonarkiston ja – kirjaston sekä omaisuuden luettelot 1939-65, VÄKA.

¹⁵² Omaisuusluettelo 1935-.,AKA. Irtaimistokortisto 1977-, VÄKA.

Akaan seurakunta	
irtaimistoluettelo/	1729-1808
inventaariluettelo	1828-1846
	1810
	1825
	1848-1889
	1890-1950
	1947-1951
	1952-56
	1957-1961
	1971-75
omaisuusluettelo	1935-1946
irtaimistokortisto	1975-77
monisteita	1977
	1978
	1982

Vähänkyrön vanhin irtaimistoluettelo on vuodelta 1784. Irtaimistokortistoon on siirrytty vuonna 1977 ja esineinventointi on tehty vuonna 2008.

Vähänkyrön seurakunta	
kalustoluettelo	1784
	1804
	1820
	1836
	1840
	1847
	1853
	1875
omaisuusluettelo	1920-38
	1939-65
irtaimistokortisto	1977-

Molempien seurakuntien vanhimmissa irtaimistoluetteloissa esineet on lajiteltu valmistusmateriaalin mukaan. Vähänkyrön vanhimmassa irtaimistoluettelossa esineet on jaettu seuraaviin ryhmiin: silfwer och tenn, metaller, mässä och andra klädjel ja diverse saker.¹⁵³ Vuoden 1891 irtaimistoluettelo Akaan seurakunnassa jakaa esineet yhä useampaan ryhmään: hopea, alfeniidi, waski, tina, läkki,

¹⁵³ Vähänkyrön seurakunnan kalustoluettelo 1784. VMA.

posliini, rauta, lasi, köysi, puutavara, kirkonkoristukset ja vaatteet.¹⁵⁴ Vähäsäkyrössä vuoden 1920 irtaimistoluettelossa ryhminä ovat: hopeakaluja, kuparia ja vaskea, rauta- ja läkkikaluja, lasitavaroita, kirkonkoristeita, tauluja ym. vaatekappaleita, puutyökalusto ja työaseita.¹⁵⁵ Materiaaliperusteisen jaon syy löytynee ensimmäisestä kirkkolaista, jossa mainitaan kirkon luetteloitava omaisuus materiaaleittain.¹⁵⁶

Irtaimistoluetteloissa on mainittu tekijä ainoastaan alttaritaulujen ja urkujen yhteydessä. Ehtoollisvälineineistä ja valaisimista kerrotaan muutamia kertoja valmistuspaikka, muttei valmistajaa. Samoin paramenttien yhteydessä mainitaan usein valmistuksen ajankohta, mutta ei valmistajaa eikä valmistuspaikkaa. Valmistajaan viittaavia asiakirjoja löytyi Vähänkyrön kirkonarkistossa olevista kuiteista, joissa kerrottiin seurakunnan jäsenten valmistamista esineistä ja niiden maksuista:

Kuittin nro 17 Minä allekirjoittanut olen tehnyt hautaustarvetta varten kihvelin ja hietalaatikon joista olen saanut 1 mk 75 p Jaakko Ylisoinilta. Mikki Filla

Kuitti Nro 21 – Kirkon Isännöitsijä Jaakko Ylisoini on minulle allekirjoittaneelle maksanut Kirkon rahastosta tekemäni kynttilänjalkaa Urkulehterille joiden hinta on 30 penniä kappale. Yhteensä 60 penniä, joka täten saaduksi tunnustetaan, Wähäkyrössä Helmikuun 6. päivä 1898. Kuittaa Kalle Aukusti Kaskinen K todistaa JaakkoMalmgren.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Akaan pitäjän kirkkojen ja arkiston omaisuuden luettelo vuodesta 1890-1941. AKA.

¹⁵⁵ Vähänkyrön seurakunnan kirkonarkiston ja -kirjaston sekä omaisuuden luettelo 1920-1938. VÄKA.

¹⁵⁶ Kircko-Laki ja Ordningi 1686/1986, 52-53.

¹⁵⁷ Erilaisia kuitteja, tositteita ym. 1890-99. VÄKA.

Esineitä on kuvailtu vähän, tunnusmerkeiksi on yleensä annettu materiaali, paino ja pituus. Luetteloissa käytetään termejä ”suurempi” tai ”pienempi”. Tällöin vertailukohtana on mainitun esineen ylä- tai alapuolelle luetteloon merkitty esine. Huonekaluista on saatettu mainita, että ne on maalattu. Paramenteista on mainittu väri. Akaalla valaisimia on kuvailtu kirjaamalla ylös kynttilätorvien määrä, Vähässäkyrössä on ilmoitettu valaisinten painot. Esineen silloista kuntoa on kuvailtu sanoilla vanha, kulunut, huono tai rikkinäinen. Esineessä olevat kaiverrukset ja kaiverretut tekstit on kirjattu ylös, samoin esineen lahjoittajan nimi.

Irtaimistoluetteloissa näkyy merkintöjä, jotka on tehty eri aikoina – esineitä on lisätty, poistettu tai niiden kuntoa on kommentoitu. Inventointia ei ole tehty joka vuosi, koska esineistö ei ole uudistunut kovin nopeasti. Lisäysten tekeminen valmiisiin luetteluihin on ollut tarkoituksenmukaista. Pöytäkirja Akaan seurakunnan omaisuuden katselmustilaisuudessa v. 1944 kertoo:

2 § Todettiin myös että seurakunnan irtainkaan omaisuus ei ole kuluneen vuoden aikana juuri sanottavasti muuttunut. Pula-ajan vuoksi ei ole mitään uutta juuri seurakunnalle hankittu vaan on tyydytty entisiin tarvikkeisiin, jos ei uuden hankkiminen ole ollut vallan välttämätön tarpeen vaatimaa. Sen vuoksi ei myöskään ole irtaimisto vuoden aikana lisääntynyt.

3 § Käytiin sitten yksityiskohtaisesti tarkastamaan entisten luetteloiden mukaan kaikki irtain omaisuus kirkossa, sakaristossa sekä muissa suojissa kirkon yhteydessä. Uutta luetteloa ei nyt päätetty tehdä kun omaisuus ei ole millään tavalla muuttunut.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Akaan seurakunnan omaisuusluettelo 1935-1946. Pöytäkirja laadittu Akaan seurakunnan omaisuuden katsastustilaisuudessa 28.12.1944. AKA.

Epäilemättä irtaimistoon kiinnitettiin erityinen huomio piispan- ja rovastintarkastusten yhteydessä, jolloin yksityiseen katselmukseen kuului omaisuuden ja sen hoidon selvittäminen. Piispantarkastuksilla on tavoitteina sekä valvoa seurakuntien henkistä elämää että omaisuuden hoitoa. Vertailtaessa seurakuntien piispantarkastusten ja uuden irtaimisto/kalustoluettelon aloittamista, havaitsee, että Vähässäkyrössä on aloitettu uudet luettelot kahtena vuonna (1920 ja 1938). Kyseisinä vuosina seurakunnassa on ollut myös piispantarkastus. Tarkoituksena lienee ollut esitellä siisti irtaimistoluettelo ilman lisäyksiä.

Tutkimuksen kohteena olevissa seurakunnissa alettiin merkitä esineiden rahallinen arvo irtaimistoluetteloihin 1940-luvulta lähtien. Akaalla ensimmäiset merkinnät esineiden rahallisesta arvosta on tehty jo vuonna 1935, mutta säännöllisesti se on merkattu irtaimistoluetteloihin vuodesta 1945 lähtien.¹⁵⁹ Vähänkyrön seurakunnan kalustoluetteloon vuosilta 1939-1965 on merkitty rahallista arvoa vuodesta 1957 lähtien. Se on ilmoitettu sekä hankintojen että lahjoitusten yhteydessä.¹⁶⁰

Vuonna 1919 annettiin ohjeet uuden hallintoelimen perustamisesta seurakuntiin. Saman vuoden kiertokirjeessä julkaistiin ensimmäinen ehdotus kirkkohallintokunnan ohjesäännöksi.¹⁶¹ Aluksi Kirkkohallintokunnan tuli työskennellä yhdessä kirkonisännöitsijän kanssa. Vuoden 1929 johtosäännössä lueteltiin hallintokunnan ja kirkonisännöitsijän tehtävät.¹⁶² Myöhemmin vastuu kirkon omaisuudesta ja sen hoitoon liittyvistä tehtävistä siirrettiin kokonaan hallintokunnalle.¹⁶³ Yhdeksi kirkkohallintokunnan tärkeimmistä tehtävistä tuli huolehtia seurakunnan omaisuuden vakuuttamisesta. Tämä vaikutti myös

¹⁵⁹ Akaan seurakunnan omaisuusluettelo v. 1935-1946. AKA.

¹⁶⁰ Kirkonarkiston ja -kirjaston sekä omaisuuden luettelo 1939-1965. VÄKA.

¹⁶¹ Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1912-1921. Kiertokirje nro 1141 3 §. VÄKA.

¹⁶² Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1922-1930. Kiertokirje nro 1276. VÄKA.

¹⁶³ Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1945-1951. Kiertokirje nro 1671. VÄKA.

irtaimistoluetteloihin, joihin alettiin merkitä esineen rahallinen arvo seurakunnan omaisuuden vakuutusarvon määrittämiseksi.

Seurakunnan taloutta koskevissa uusissa mallisäännöissä vuodelta 1960 määrättiin, että

kaikesta seurakunnan omistamasta irtaimistosta on pidettävä luetteloa, joka sisältää esineiden nimet, määrät, hankinta-ajat ja arvot, tarpeen mukaan valmistusnumerot ja säilytyspaikat. Irtaimistoluetteloa on vuoden kuluessa täydennettävä sitä mukaan kun uutta irtaimistoa on hankittu. Kuhunkin hankintatositteeseen on merkittävä irtaimistoluettelon sivu tai korttinumero. Luetteloon on lahjaksi saadun esineen kohdalle merkittävä lahjoittajan nimi. Vanhalle irtaimistolle, jonka hankinta-arvoa ei tiedetä, on asetettava kirkkohallintokunnan harkinnan mukainen nykyarvo. Irtaimistoluettelo on vuosittain kirkkohallintotoimikunnan toimesta tarkastettava sekä tehtävä merkintä niistä esineistä, jotka ovat tilivuoden aikana tulleet käyttökelvottomiksi tai hävinneet, jotta ne voidaan luettelosta poistaa. Poistamista älköön toimitettako ennen kuin kirkkohallintokunta on tehnyt päätöksensä. Poistetuista esineistä on tehtävä yksityiskohtainen luettelo hallintokunnan pöytäkirjaan.¹⁶⁴

Irtaimistokortistoissa, jotka otettiin käyttöön 1970-luvulla, esineistö on jaettu sijoituspaikkojen mukaan. Irtaimistokortiston tiedot sisältävät esineen nimen, osto- tai lahjoitusajan, tositteen numeron ja hinnan.¹⁶⁵ Akaan seurakunnan irtaimistokortistossa esineiden hankinta-aika on korvattu kortiston

¹⁶⁴ Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 1949-1968. Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia nro 8/1960. VÄKA.

¹⁶⁵ Irtaimistokortisto, 1977-, VÄKA.

perustamisajalla¹⁶⁶ Kortistoissa olevat esinetiedot sisältävät esineen sijoituspaikan, kappalemäärä ja esineen nimen. Aikaisempiin irtaimistoluetteloihin verrattuna, on tietojen määrä vähentynyt huomattavasti.

Esimerkkinä käytän ensin Vähänkyrön seurakunnan irtaimistoluetteloita, joista käy ilmi, että heillä luettelointikäytäntö pysyi samankaltaisena 1970-luvulle saakka, minkä jälkeen esineitä koskeva tieto väheni huomattavasti:

Kalustoluettelo 1784:

Silfwer och Tenn

En ny silfverkanna, förguld, wägen 128 lod, köpt år 1750.

Kirkonarkiston ja –kirjaston sekä irtaimiston luettelo 1920-1938:

Hopeakaluja

Wanha, sileä Herran Ehtoolliskannu, valmistettu Tukholmassa, sisällä kullattu ja painava 1,750 gr (132 luotia) säilytetään kotelossa.

Irtaimistokortisto:

Kirkko

2 ehtoolliskannua.

Akaan seurakunnan luetteloinnissa siirryttiin niukempaan kuvailuun jo 1940-luvulla:

Akaan emäseurakunnan kirkon ja arkiston omaisuuden luettelo, tehty Heinäkuun 28 päivänä vuonna 1891-:

Hopeaa

---

¹⁶⁶ Irtaimistokortisto 1975-1979, AKA.

1 kpl Ehtoolliskalkki, sisältä kullattu, 50 ½ luodin painoinen vetävä 7/16 kannua, varustettu seuraavalla kirjoituksella: Tämä kalkki on tykö kuuluva Akaan seurakuntaan 18 27/11 64-.

Seurakunnan irtaimistoluettelo v. 1947-1951:

Sakasti:

Hopeinen ja uushopeinen viinikannu 2.

Tutkimuksen seurakuntien irtaimistoluetteloissa on ollut luetteloituna sekä arvo- ja taide-esineistö että käyttöesineistö. Kuten edellä olen maininnut, useat seurakunnalliset arvoesineet ovat samalla käyttöesineitä. Käyttöesineet voidaan jaotella kirkollisiin toimiin liittyviksi esineiksi, kuten siunauskihveli ja virsinumerot sekä yleisiksi käyttöesineiksi, kuten lämpömittari, vaateharja, öljykannu ja ruohonleikkuri. Irtaimistoluetteloissa esineet on luetteloitu jakamatta niitä arvo- ja taide-esineisiin tai kirkollisiin toimiin liittyviin käyttöesineisiin. Vuoden 1869 kirkkolaisissa on mainittu, että kirkkoherran on huolehdittava irtaimesta omaisuudesta, oli se ”*minkälaatuista hyvänsä*” sekä inventoida kaikki kirkon omaisuus ”*olkootpa mitä laatua tahansa*”.¹⁶⁷ Irtaimistosta huolehtiminen on koskenut lajittelematta seurakunnan varoilla hankittua, seurakuntalaisten yhteistä omaisuutta.

Esineen arvon ollessa kulttuurisidonnainen, suhtaudumme omana aikanamme eritavalla kirkolliseen esineistöön kuin parisataa vuotta sitten. Ruumisparit ja surusauvat on valmistettu arkisesta materiaalista ja jääneet esineinä pois käytöstä. Ne voidaan kuitenkin kokea nykyaikana arvokkaiksi, sillä ne kertovat kirkollisista hautajaistavoista ja toisinaan myös paikallisista käsityöläisistä.

---

¹⁶⁷ Kirkkolaki 1869, 145 ja 301 §.

5.3 Esineistöä koskevat muut asiakirjat

Irtaimistoluetteloiden lisäksi esineistöstä löytyy tietoa monista seurakunnallisista asiakirjoista. Tärkeitä lähteitä ovat erilaiset pöytäkirjat kuten piispan- ja rovastintarkastuksen pöytäkirjat, kirkkovaltuuston ja – neuvoston sekä taloudellisen valiokunnan pöytäkirjat, kiinteän ja irtaimen omaisuuden katselmuspöytäkirjat. Osa tiedoista löytyy myös tilitositteista tai laskuista, kirkon kunnostusta ja irtaimiston konservointia käsittelevistä asiakirjoista ja kirjeenvaihdosta.

Vähänkyrön seurakunnan arkistosta löytyy kyselymoniste vuodelta 1977, jonka Länsi-Kustannus Oy on laatinut Suomen kirkkoja koskevaa kaksiosaista värikuvateosta varten.¹⁶⁸ Tähän lomakkeeseen on vastannut kirkkohallintokunnan puheenjohtaja Eino Jukkara. Tekstiilejä koskevaan kysymykseen on laitettu valmistajan, Hanna Loimarannan nimi, mutta kyselymonisteen toisella puolella on asiaa koskeva lisäys:

”Kysymys kirkkotekstiileistä: Merkitsin siihen vain nimen Hanna Loimaranta. Sisarvainajani Fanni Vappula toimi seurak.tal.hoitajana muistellen aikoja 1930-40 luvulla kirkkoon tilattiin tuolta Loimarannalta jotain tekstiiliä, hänellä oli liike josta häin ilmoitti Kotimaa lehdessä, sen vain muistan, että tilatut tekstiilit olivat hyvin onnistuneita ja seurakunnan sen aikaiset toimihenkilöt olivat erittäin tyytyväisiä saamiinsa tavaroihin.”¹⁶⁹

Loimarannalta oli tilattu kirkkoon antependium, joka oli ollut käytössä ilmeisesti 1970-luvulle saakka, Tällöin tilattiin uudet, yhteensopivat alttarivaatteet, kirjaliinat ja stolat.¹⁷⁰ Irtaimistoluettelot sisältävät vähän tietoa suhtautumisesta esineisiin. Vähänkyrön irtaimistoluetteloissa kulkee maininta seurakunnan

¹⁶⁸ Kyseessä on Länsi-Kustannus Oy:n julkaisema Suomen kirkot värikuvina 1.

¹⁶⁹ Kirkon kunnossapitoa koskevia asiakirjoja 1846-. VÄKA.

¹⁷⁰ Esineinventointi 2008, VÄKA.

ensimmäisestä, ”sangen epäonnistuneesta” alttaritaulusta, jonka on maalannut G.E.Hedman. Uusi taulu tilattiin ja hankittiin vuonna 1892.¹⁷¹ Asiakirjoista ei löydy tarkempaa tietoa siitä, mihin arvio perustuu.

Erilaisia kuitteja ja tositteita 1800-luvulta sisältänyt kansio antoi muutamia välähdyksiä esineitä koskevista huoltotöistä, kuten messupaitojen ja kirkon liinavaatteiden pesemisestä. Ruutupaperille oli kirjoitettu vuonna 1846 seuraava teksti:

*Kirkkoväärti J. Ylisoini on kirkonkassasta allekirjoittaneelle maksanut kirkonhaavien vuoristamisesta ja työaineista niin kuin sametista, kultakaluunasta, satiinista y.m. siihen kuuluvista tarpeista yhteensä Smk 9:50 p, joka täten kuitataan. Wähäkyrö 14 p. Helmik. 1846 Hanna Simelius.*¹⁷²

Akaan seurakunnalla on käytössään lakkautetun Muolaan seurakunnan ehtoollisvälineet. Arkistossa on kirje seurakunnan viimeiseltä kirkkoherralta Toivo Rapelilta, joka kertoo, miten esineet ovat päätyneet Akaan seurakunnalle säilytettäväksi ja käytettäväksi.¹⁷³ Akaan kirkkoa koskevissa asiakirjoissa on kirkonisännöitsijä Toivo Hinkan 1970-luvulla kirjoittama muistelu vuonna 1935 tehdystä Akaan kirkon remontista:

*Seurakuntalaisten lahjarahoilla hankittiin 120 hopeista ehtoollispikaria ja oululaiselta kultasepältä pikarien kanssa käytettävä ehtoolliskalkki. Ylpön perhekunnalta saatiin lahjaksi hopeinen viinikannu. Rakennusmestari laati piirustukset ja teetti alttarille pikarihyllyt. Pikarien käyttö oli siihen aikaan uutuutta.*¹⁷⁴

¹⁷¹ Kirkonarkiston ja -kirjaston sekä omaisuuden luettelo 1920-1938, 1939-1965. VÄKA

¹⁷² Erilaisia kuitteja, tositteita 1890-1899, VÄKA.

¹⁷³ Testamentit ja lahjakirjat 1841-1997. AKA.

¹⁷⁴ Akaan kirkko – kirjeenvaihto 1937-53, korjaustyöt 1966, vesikaton maalaus 1975, kok.huoneisto 1978, kulkusilta 1980, irtaimisto- ja tekstiilit 1980-81, korjaustyöt 1982-87, AKA.

Kirkollisiin esineisiin tai niiden käyttöön liittyvät tarinoita on arkistoissa vähän, virallisiin irtaimistoluetteloihin niitä ei liity ollenkaan. Myöskään keskustelua esineistöstä on harvoin dokumentoitu. Vähänkyrön seurakunnan piispantarkastuksessa käytiin vuonna 1957 seuraava keskustelu:

Tarkastajan kysyttyä, onko kirkon osalta kenelläkään mitään sanottavaa, virisi keskustelu seuraavasti:

Eräs isäntä: Kynttelikkö on saatu lahjaksi. onko se lahjoittajaa vastaan loukkaus, jos se viedään siitä pois?

Kirkkoherra Perko: Minun mielestäni kynttelikön saisi viedä pois. Se varjostaa alttaritaulun alaosassa olevan kuvauksen ehtoollisen asettamisesta.

Toinen isäntä: Tuo kynttilänjalka on ollut siinä jo niin kauan, että se minun mielestäni saisi olla siinä edelleenkin.

Keskustelun päätteeksi piispa kehoitti asiaa edelleenkin harkitsemaan mainiten seurakunnan nyt nähneen alttarin ilman mainittua kynttilänjalkaa.¹⁷⁵

Tutkimukseen liittyvissä piispantarkastusten pöytäkirjoissa ei ole muita näin pitkiä keskustelun referointeja, mutta niistä löytyy usein piispan mielipiteitä esineistön hankkimisesta, sijoittelusta tai konservoinnista:

Kirkon tarkastuksen yhteydessä Herra Piispa toivoi, että kirkon vanhat alttaritaulut sijoitettaisiin kirkkosalin puolelle. Kuoriosaan olisi syytä hankkia lukupulpetti. Kovaäänisten paikkoja pitäisi tarkistaa. Alttarille tulisi hankkia nykyisten sähkökynttilöiden tilalle aidot kynttilät, joiden lukumäärää voisi kirkkovuoden ajankohdan mukaan vaihdella. Raamatuille voi hankkia vitriinin sijoitettavaksi kirkkosaliin. Herra Piispa tarkasti ehtoollisvälineet ja kehotti uudestaan kultaamaan yhden ehtoolliskannun. Messukasukoita olisi hyvä hankkia lisää ja sijoittaa ne paremmin sakastissa. Sakastin

¹⁷⁵ Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjoja 1892- . Piispantarkastus 6-8.9.1957. VÄKA.

yläkerrassa Herra Piispa tutustui vanhoihin puuveistoksiin ja krusifiksiin 1400-luvulta. Krusifiksi olisi arvokkaimpana konservoitava ensiksi ja sijoittaa kirkon puolelle. Vanha alttaritaulu tulisi sijoittaa kirkkosaliin. Tuotiin nähtäväksi 1400-luvulta peräisin oleva krusifiksi. Herra Piispa esitti käsityksenään, että seurakunnan olisi löydettävä varat ja museoviraston avulla konservoitava ensin krusifiksi ja sen jälkeen mahdollisesti myös muut veistokset.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjoja 1892-. Piispantarkastus 5-7.3.1982. VÄKA.

6. Esineiden dokumentointi ja niitä koskevat asiakirjat kontinuumimallin mukaan

Seuraavaksi tarkastelen kirkollisen esineistön dokumentointia kontinuumiteorian kautta. Kontinuumimallia voidaan käyttää asiakirjahallinnon suunnittelussa mm. vastaamaan kysymyksiin minkälaisia asiakirjoja, järjestelmiä ja sääntöjä organisaatio tarvitsee asiakirjahallinnan tueksi sekä miten kauan asiakirjoja tulisi säilyttää.¹⁷⁷ Mallin avulla tarkastelen esineistön dokumentointiin ja asiakirjoihin vaikuttavia asioita. Olen sijoittanut dokumentointiprosessin ja siitä syntyvät asiakirjat kontinuumimallin akseleille seuraavasti:

TODISTUSVOIMAISUUS

=

suunnittelu, ohjaus, käyttö

lait, säännöt

hyväksyminen

esineet

TOIMIJA = yht.kunta-kirkko-srk-khra   inventointi-tarkastus-hallinta-säilytys=**TOIMINTO**

luettelo

asiakirja

arkisto

arkistoinstituutiot

=

ASIAKIRJAHALLINTA

Toimija ja toiminto – akselit kertovat dokumentointiprosessiin liittyvistä funktioista, ohjeistuksesta ja yhteiskunnallista merkityksistä. Asiakirjahallinta- ja todistusvoimaisuus – akselit esittelevät asiakirjan luomiseen, sen

---

¹⁷⁷ Valtonen 2005, 95.

säilyttämiseen, ohjeistukseen ja käyttöön vaikuttavan prosessin. Esittelen seuraavassa akselit yksi kerrallaan.

luettelo

asiakirja

arkisto

arkistoinstituutiot

=

ASIAKIRJAHALLINTA

Kontinuumimallin asiakirjahallinta-akseliin näyttää dokumentin kehittymisen asiakirjaksi ja osaksi asiakirjahallintoa. Akselin sisin on dokumentti eli kirkollista esineistöä koskeva luettelo. Dokumentin sisältämän tiedon tekee asiakirjalliseksi sen tuottaminen osana organisaation velvoitteita sekä säilyttäminen tietovarantona. Irtaimistoluettelo liitetään arkistoon, joka määrittellään organisaation tai yksilön pitkäaikaisesti säilytettäväksi määritettyjen asiakirjojen kokonaisuudeksi.¹⁷⁸ Asiakirja sijoitetaan kyseisen seurakunnan arkistossa käytössä olevaan arkistojärjestykseen, varustetaan nimiöllä ja luetteloidaan arkistoluetteloon. Arkistoon liittämisen jälkeen asiakirja on osa organisaation muistielementtiä kertoen organisaation toiminnasta. Seurakunnan arkistoon kuuluvia asiakirjoja on myös muissa organisaatioissa, lähinnä valtion arkistoissa säilytettävänä. Seurakunnan arkistot kuuluvat osana arkistoinstituutioon, sitä koskevaan ohjaukseen ja keskusteluun.

---

¹⁷⁸ Tampereen yliopisto, informaatiotieteen laitos, AHAP-asiahallinnan perusteet, www.info.uta.fi/kurssit/tahap/kasitteet.php. Luettu 3.8.2009.

TODISTUSVOIMAIKUUS

=

suunnittelu, ohjaus, käyttö

lait, säännöt

hyväksyminen

esineet

Todistusvoimaisuus-akselin kautta tarkastellaan asiakirjan merkitystä. Irtaimistoluettelot koskevat kirkollista esineistöä, joka on kirkon omaisuutta. Luettelolomalla saadaan omaisuus merkittyä kirkon omaksi. Tämä todennetaan päiväämällä ja allekirjoittamalla luettelot, tarkastamalla ne esim. piispantarkastuksen yhteydessä ja sijoittamalla ne osaksi arkistokokonaisuutta. Todentamista tukevat irtaimiston luettelointia, tarkastamista, sijoittamista ja säilyttämistä koskevat lait ja ohjeet, jotka annetaan lainsäädännön ja organisaation hallinnon kautta. Lainsäädäntöön ja ohjeistukseen vaikuttavat organisaation tarpeiden lisäksi kansalliset ja kansainväliset toiminnalliset, sosiaaliset ja kulttuurilliset tarpeet.

TOIMIIJA = yht.kunta-kirkko-srk-khra

Toimija-akselin kautta inventoinnin tekijä liittyy oman organisaationsa myötä yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen. Kirkollisen esineistön inventoineja ovat tehneet seurakunnan papisto, toimi- ja luottamushenkilöt. Ensimmäisessä kirkkolaisissa inventoinnin tekijäksi määrättiin ”*oeconomus*” eli taloudenhoitaja ”*ynnä muiden siihen asetettuin canssa*”¹⁷⁹ Seuraavassa laissa mainittiin, että kirkkoherran tulee pitää huolta kirkon omaisuudesta sekä suoritettava kalustonkatselmus ottaessaan virkaa vastaan.¹⁸⁰ Inventoinnin tekoon vaikuttavat seurakunnan koko, ikä ja esineiden määrä. Inventoinnin tekijään vaikuttavat

¹⁷⁹ Kirko-Laki ja Ordningi, 1686/1986, 52.

¹⁸⁰ Kirkkolaki 1869, 15 luku 145 §, 17 luku 301 §.

lisäksi henkilökohtaiset arvostukset ja toimintatavat, seurakunnan toimi- ja luottamushenkilöiden asenteet ja kiinnostuksen kohteet.

Seurakunnat muodostavat kirkollisen yhteisön. Seurakuntien hallinnassa oleva esineistö ja sen dokumentointi kertoo paikallisen seurakunnan lisäksi kirkon yleisestä toiminnasta, sen painopisteistä, tavoitteista ja tavoista. Kirkko on vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnallisten organisaatioiden kanssa, osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun ja suomalaisen yhteiskunnan rakentamiseen.

inventointi-tarkastus-hallinta-säilytys=**TOIMINTO**

Toiminta-akselin kautta voidaan jäsenellä dokumentointiin liittyviä tarkoituksia. Toimenpiteenä on kirkollisen esineistön inventointi. Inventointia tehdään kirkollisen omaisuuden hallinnoimiseksi. Laissa ja ohjeissa annetut ilmaisut luetteloinnin tehtävästä vaihtelevat. Ensimmäisessä kirkkolaissa mainitaan ”oeconomus, jonga pitä sen perän catzomam/mitä Kirckon tarwe yhdel ja toisel tawalla waatii”¹⁸¹ Inventoinnin tarkoituksena oli sekä pitää huolta kirkon omaisuuden säilymisestä sekä selvittää mahdollisia tarpeita ja puutteita. Kirkkohallituksen varainhoidon mallisäännössä vuodelta 1969 puolestaan korostuu irtaimiston rahallisen arvon määrittelyä. Ohjeessa kehoitetaan antamaan rahallinen arvio myös vanhemmalle irtaimistolle, jonka hankinta-arvoa ei tiedetä.¹⁸²

Kirkollisen esineistön luettelointi ja sen ohjeistus liittyvät kirkon toimintaan ja tehtäviin. Irtaimistoluetteloiden avulla pidetään huolta kirkollisissa tehtävissä tarvittavista, seurakunnan yhteisillä varoilla hankituista sekä sen yhteiseen

¹⁸¹ Kircko-Laki ja Ordning 1686/1986, 52.

¹⁸² Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 1965-1972. Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia nro 12-13 v, 1969. AKA.

käyttöön lahjoitetuista esineistä. Esineistön inventointiin on kiinnitetty huomiota, se on määrätty tehtäväksi tietyin väliajoin¹⁸³, tarkastettavaksi sekä säilytettäväksi pysyvästi. Organisaatiot toimivat sosiaalisissa ja juridisissa konteksteissa, joihin vaikuttavat monet ulkoiset ja sisäiset tarpeet ja vaatimukset. Ulkoisia vaatimuksia ovat lait ja standardit sekä käytännön koodit. Sisäisiä vaatimuksia syntyy yhteisökulttuurista, toimintapolitiikasta ja hallinnollisesta ohjauksesta.¹⁸⁴ Kirkkoon organisaationa vaikuttavat sekä sen sisällä tapahtuva muutos että yhteiskunnallinen muutos. Organisaatiossa tämä näkyy toimintatapojen ja ohjeistuksen muutoksena. Irtaimistoluettelot ovat toiminnan tuloksena syntyviä asiakirjoja, joihin organisaation muutokset ovat myös vaikuttaneet. Toimintasidonnaiset asiakirjat tuottavat evidenssiä organisaation toiminnasta ja muodostavat samalla myös kollektiivista muistia.¹⁸⁵ Irtaimistoluettelot sisältävät tietoja sekä kirkollisesta omaisuudesta että kansallisesta kulttuurista kertovasta esineistöstä.

---

¹⁸³ Joka vuosi vuoden 1686 kirkkolaissa, joka kerta, kun pappi ottaa kirkon hoidettavakseen vuoden 1869 kirkkolaissa sekä piispantarkastuksissa.

¹⁸⁴ Valtonen 2005, 19.

¹⁸⁵ Valtonen 2005, 19.

7. Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä tietoja seurakunnan arvo- ja taideesineistä on irtaimistoluetteloissa. Vertailtaessa irtaimistoluettelointia yllämainituissa seurakunnissa, voidaan sanoa, että se on ollut melko samankaltaista molemmissa seurakunnissa. Kirkkolainsäädännössä esineiden luettelointi mainitaan vuonna 1686 alkaen ja tämän tutkimuksen seurakunnilla on irtaimistoluetteloita 1700-luvulta saakka, Akaalla vuodesta 1729 ja Vähässäkyrössä vuodesta 1784 asti. Oletin lähtiessäni tekemään tutkimusta, että irtaimistoluetteloissa olisi ollut suurempia eroja seurakuntien välillä niiden itsenäisten asemien takia, mutta organisaation antama ohjeistus näkyi selkeästi molempien seurakuntien dokumentoinnissa ja asiakirjoissa.

Varhaisimmissa luetteloissa on lueteltu esineistö samalla tavalla materiaalien perusteella. Samoin molemmissa seurakunnissa on luetteloitu esineistöä myöhemmin sijoituspaikan mukaan. Kortistoihin siirryttäessä esineistä luettelointiin nimi, sijoituspaikka ja esineen arvo. Akaalla luetteloita on tehty useammin kuin Vähässäkyrössä. Vähässäkyrössä uutta luetteloa ei ole esimerkiksi tehty joka kerta kirkkoherran vaihtuessa, kuten kirkkolaki edellytti.

Tietojen niukkenemiseen vaikutti hallinnollinen uudistus, jossa kirkonisännöitsijän tehtäviä asetettiin hoitamaan kirkkohallintokunta. Tämän yhtenä tärkeimmistä tehtävistä on ollut kirkon vakuutuksista, erityisesti palovakuutuksista, huolehtiminen. Esineistön rahallinen arvo alettiin merkitä irtaimistoluetteloihin määrittämään esineen vakuutusarvoa. Muita luetteloitaviksi merkittyjä asioita olivat esineiden nimet, määrät, hankinta-ajat ja arvot, tarpeen mukaan valmistusnumerot ja säilytyspaikat. Toisaalta ohjeet, jotka määräävät säilyttämään kirkon arvo- ja taide-esineistöä koskevat irtaimistoluettelot pysyvästi, ovat varmasti vaikuttaneet esineitä koskevien

tietojen siirtämiseen uusiin luetteloihin ja kortistoihin. Ohjeistusta on noudatettu melko kirjaimellisesti eikä esineistä ole merkitty tietoja, joita ohjeistuksissa ei ole vaadittu ja jotka löytyvät aikaisemmista luetteloista. Osittain ajan- sekä vaivansäästön vuoksi lienee kirjattu ylös vain määrätty tiedot. Tämä on tietenkin koskenut myös sitä esineistöä, joka seurakuntaan on ostettu kyseisenä aikana. Tällöin 1940-luvulta lähtien seurakuntaan hankitun esineistön tiedot irtaimistoluetteloissa ovat jo valmiiksi vähäiset.

Vuoden 1960 varainhoidon mallisääntö määräsi hankintatositteeseen merkattavaksi sivu- tai kortistonumeron, missä kyseinen esine sijaitti irtaimistoluettelossa.¹⁸⁶ Hankintatositteissa on todennäköisesti ollut tietoa valmistajasta, ja valmistusajasta, mutta niitä ei ole siirretty irtaimistoluetteloon vaan esineen kohdalla on viitattu kyseiseen tositteeseen. On hyvin mahdollista, että tositteiden hävittäminen vaaditun kymmenen vuoden säilyttämisen jälkeen on kadottanut esineiden hankintaan liittyviä tietoja pysyvästi. Vuoden 1985 seurakuntien arkistosäännössä annettiin mahdollisuus kirkollista esineistöä koskevien tilitositteiden säilyttämiseen pidempään kuin arkistosäännössä määrätty kymmenen vuoden säilytysaika. Tätä mahdollisuutta ei ole tutkimuksen seurakunnissa käytetty.

Taidehistoriallisen perustutkimuksen kysymyksiin teoksen tekijästä ja ajankohdasta irtaimistoluettelot vastaavat vain heikosti. Tekijä on mainittu ainoastaan maalausten yhteydessä. Vuosiluku mainitaan useimpien taideesineiden kohdalla. Kortistoissa esineestä saatetaan mainita ainoastaan esineen nimi, ei tekijää tai valmistajaa eikä valmistusvuotta. Irtaimistoluettelo on toiminnan tuloksena syntynyt asiakirja, jonka laatimisen toteuttivat seurakunnan kirkkoherra, kirkonisännöitsijä tai muu seurakunnan palveluksessa oleva. Luettelon laatimisesta määräisivät kirkkolait ja – järjestykset ja ohjeistivat

---

¹⁸⁶ Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 13/1969. VÄKA.

tuomiokapitulit. Tietoja on merkitty luetteloihin ja – kortistoihin melko tarkasti annettuja ohjeita seuraten. Esineiden luetteloinnin tavoitteena on ollut seurakunnan tarpeiden tiedostaminen ja hankitun tai lahjoitetun omaisuuden säilymisen valvominen. Tutkimustarpeisiin kerättyä tietoa kirkollisista esineistä on hankittu vasta vuonna 1999 alkaneiden esineinventointien kautta.

Luetteloiden laatimisesta on määräyksiä kirkkolaeissa sekä – järjestyksissä. Lisäksi ohjeistusta arkistoista ja esineistä on annettu tuomiokapitulien kiertokirjeissä. Esineiden dokumentointia on ohjeistettu kirkkolakien ja – järjestyksen kautta, tuomiokapitulien kiertokirjeiden ohjeistus on koskenut seurakuntien arkistointia ja kirkollisia esineiden säilytystä ja hoitoa. Kiertokirjeet eivät ole identtisiä vaan ohjeita on julkaistu tutkimuksen seurakuntien arkistoissa olevissa kiertokirjeissä sekä samanaikaisesti¹⁸⁷ että vain yhden hiippakunnan kiertokirjeessä.¹⁸⁸ Kiertokirjeiden ohjeistuksissa viitataan usein Muinaistieteellisen toimikunnan ja Muinaismuistoyhdistyksen ” ehdotuksiin” ja ”yhteydenottoihin”, mikä kertoo toimikunnan ja yhdistyksen aktiivisesta roolista kirkollisten esineiden säilymisestä huolehtimisessa.

Seurakunnan arkiston muut asiakirjat ovat tärkeitä, tutkimusta täydentäviä lähteitä, jotka kertovat irtaimistoluetteloita enemmän esineeseen liittyvistä asioista ja sen kulttuurisista sekä sosiaalisista yhteyksistä. Kirkkoneuvoston ja – valtuuston pöytäkirjoista voi löytää esineen hankintaan liittyviä tietoja, piispantarkastusten pöytäkirjoista esineiden käyttöön tai sijoitukseen liittyviä seikkoja. Lisäksi esineitä koskevia tietoja löytyy kirkkoa ja seurakunnan muita tiloja koskevista asiakirjoista. Irtaimistoluettelo ei ole laadittu tutkimuskysymyksiä ajatellen eivätkä pöytäkirjataan suoraan vastaan

¹⁸⁷ Esim. Turun tuomiokapitulin hiippakunnan kiertokirjeet 1912-1921, kiertokirje nro 1112, VÄKA ja Porvoon tuomiokapitulin hiippakunnan kiertokirjeet 1911-1917, kiertokirje nro 547, AKA.

¹⁸⁸ Esim. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1971-99, nro 1421, AKA ja Turun tuomiokapitulin hiippakunnan kiertokirjeet 1922-1930, kiertokirje nro 1281, VÄKA.

taidehistoriallisiin kysymyksenasetteluihin. Piispantarkastusten pöytäkirjojen laatimisen ohjeet eivät sido tarkastajaa eivätkä seurakuntaa. Pöytäkirjat voivat olla seurakunnasta tai tarkastajasta riippuen erilaisia ja sisältää eriasteisia merkintöjä seurakunnan arkistoista, asiakirjoista sekä kirkollisista esineistä.¹⁸⁹ Rajoituksistaan huolimatta kirkolliset pöytäkirjat ovat laajimmat ja yhtenäisimmät lähteet, joiden kautta seurakunnan toimia voi tarkastella. Leena Valkeapää on hyödyntänyt kirkonkokouksien pöytäkirjoja tutkimuksessaan ja painottaa sitä, että pöytäkirjoja tulisi tarkastella kokonaisuuksina, jotka kertovat mistä asioista seurakunnan kokouksissa keskusteltiin sekä millaista käytännön elämää kirkon ja seurakunnan parissa elettiin. On mietittävä uudenlaisia kysymyksenasetteluja perinteisten sijaan ja etsittävä vastauksia pöytäkirjojen rakentamasta kokonaiskuvasta.¹⁹⁰

Ensimmäisessä esineinventointia koskevassa kirkkohallituksen ohjeistuksessa määriteltiin inventoinnin taustaa, tavoitteita ja tekemistä seuraavasti:

*Tehtävä ei ole ainoastaan seurakunnan oma asia, vaan se on kansallinen. Siksi myös kirkon keskushallinto haluaa olla tukemassa tässä asiassa. Kalustoluettelo vain listaa esineet hankintajärjestyksessä eikä sisällä nimen lisäksi riittävästi tietoa kulttuurihistoriallisesti arvokkaasta esineistöstä. Tämän vuoksi tästä esineistöstä tulee pitää erillistä luetteloa. On arvioitu, että noin 1-4 viikon työllä ammattihenkilö pystyisi suorittamaan luetteloinnin seurakuntaa kohden --- Museoalan ammattilainen on paras inventoinnin suorittaja.*¹⁹¹

Kirkollinen esineistö nähdään kansallisena kulttuuriomaisuutena ja samalla huomioidaan, ettei nykyinen kalustoluettelo kerro tarpeeksi tietoja esineestä. Ohjeistus ei käsittele esineiden säilytystä tai kunnostusta, mutta samassa

¹⁸⁹ Siivonen 2009, 7.

¹⁹⁰ Valkeapää 2000a.

¹⁹¹ Kirkkohallituksen yleiskirje 21/1999. www.evl.fi/khh/y/kirjeet. Luettu 11.8.2009.

yleiskirjeessä on ohjeet konservointiavustusten hakemiseen. Vuonna 2002 annettiin päivitetty ohjeistus, jossa mainittiin inventointiluettelon toimivan myös työkaluna esineiden kunnostustarpeita ja säilytystiloista mietittäessä. Ohjeen mukaan inventointi voidaan tehdä myös seurakunnan omin voimin.¹⁹² Uusin inventointiohjeistus on vuodelta 2008:

*Uusien ohjeiden tavoitteena on toisaalta tukea seurakuntaa ja inventoijaa arvoesineistön dokumentointityössä, toisaalta pyrkiä yhdenmukaistamaan tietoaainesta. Yhteinen terminologia ja dokumentaation oikea jäsentely parantaa mahdollisuuksia vertailla ja tutkia esineistö.*¹⁹³

Akaan esineinventointi on tehty 1999 ja 2000 ohjeiden mukaan ja Vähänkyrön esineinventointi vuoden 2008 ohjeiden mukaan. Akaan inventointilomakkeen pohjana on Microsoftin Access-sovellus, jota voi ladata käyttöön kirkkohallituksen kulttuuriperintöä koskevilta internet-sivuilta.¹⁹⁴ Vähänkyrön inventointi on toteutettu käyttämällä kirkkohallituksen Access-tietokannan sijasta ilmaista ja avoimeen lähdekoodiin perustuvaa OpenOffice-ohjelmistoa. OpenOffice Base -tietokannan kentät ja rakenne on tehty yhteensopivuuden varmistamiseksi täysin kirkkohallituksen Access-sovellusta vastaavaksi. Käyttämällä avoimen lähdekoodin ohjelmistoa, voidaan taata kulttuurihistoriallisen tiedon säilyvyyden ja käytettävyyden riippumattomuus kaupallisesta ohjelmantoimittajasta.¹⁹⁵ Akaalla inventointia ei ole onnistuttu tallentamaan ohjelmaan vaan inventointilomakkeet on ainoastaan tulostettu. Näin ollen tietoja ei pysty täydentämään eikä lisäämään ohjelmaan. Lisäksi inventointia tehtäessä on käytetty melko vähän seurakunnan arkistossa olevia arkistolähteitä. Esimerkkinä voidaan mainita kirkkoneuvoston

¹⁹² Kirkkohallituksen yleiskirje 29/2002. www.evl.fi/khh/y/kirjeet. Luettu 11.8.2009.

¹⁹³ Kirkkohallituksen yleiskirje 24/2008. www.evl.fi/khh/y/kirjeet. Luettu 11.8.2009.

¹⁹⁴ www.evl.fi/kulttuuriperinto/inventointi.htm

¹⁹⁵ Tammisto, Saana, keskustelu 15.10.2009.

pöytäkirjasta vuodelta 1983 löytyvä H.G. ja Kerttu Vähämäen lahjakirja ja kertomus H.G. Vähämäen valmistamasta puuveistoksesta Akaan akka. Lahjoitus liittyy seurakunnan 500-vuotisjuhlaan.¹⁹⁶ Mainintaan näistä tiedoista ei kuitenkaan löydy kyseisen esineen kohdalta esineinventoinnissa.¹⁹⁷

Syytä tiedon tallentamisen epäonnistumiseen voi olla useita. Viimeisimmässä esineinventointia koskevassa ohjeistuksessa pyrittiin yhdenmukaistamaan terminologiaa ja inventointiaineistoa. Olemassa olevia tietoja on hankala hyödyntää inventoinnin eriateisen toteuttamisen vuoksi.¹⁹⁸ Jotta inventointi kyetään tekemään tarkoituksenmukaisesti, hyödyntämään sekä seurakuntaa sen esineistön säilymisessä ja konservoinnissa että tutkimusta, on tietoja haettava itse esineiden ja irtaimistoluetteloiden lisäksi myös muista seurakunnan asiakirjalähteistä. Tähän ei riitä ensimmäisessä ohjeistuksessa annettu inventointia koskeva 1-4 viikon aika, vaikka työn tekisikin alan ammattilainen. Käytännössä inventointi vie aikaa seurakunnan koosta riippuen vähintään kaksi kuukautta. Seurakunnista ja inventoijilta saadun palautteen ja kirkkohallitukseen kootun tietokanta-aineiston perusteella kulttuuriperinnön työryhmän ehdotuksessa inventointien hitaan edistymisen syinä ovat mm. juuri vähäinen aika ja taloudelliset resurssit, puutteelliset tietotekniikkataidot ja ammattitaitoisten inventoijien puute. Suomessa on vuonna 2009 yhteensä 466 seurakuntaa, joista 75 seurakunnassa tehdyn esineinventoinnin tietokannat ovat Kirkkohallituksessa.¹⁹⁹

Akaalla ei ole ollut tarvetta esinehankinnoille eikä näin ollen niitä koskevia tietoja ole esim. kassatositteissa. Tehdessäni arkistoharjoittelua Vähänkyrön seurakunnassa kävin läpi tositteet 1990-luvulta vuoteen 1997 asti ennen niiden

¹⁹⁶ Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 11.5.1983 113 §. AKA.

¹⁹⁷ Esineinventointi 2003, AKA.

¹⁹⁸ Lempa 2009, 12.

¹⁹⁹ Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiset suuntaviivat vuosille 2010-2015. Työryhmän ehdotus 11.6.2009.

tuhoamista. Tositteissa oli kuitti mm. seurakuntatalolle ostetuista hopeisista kynttilänjaloista, joista ei ollut mainintaa irtaimistoluettelossa. (Vähänkyrön seurakunnan arkisto, esineinventointi 2008, nro 42) Nykyisten säännösten mukaan kassatositteet voidaan hävittää kymmenen vuoden säilytysajan jälkeen.²⁰⁰ Tärkeää on esineinventointia tehtäessä tarkistaa, onko esineitä ostettu kyseisenä aikana, jolta laskuja säilytetty ja onko mahdollisesti laskuissa ja tilitiedoissa kyseistä esinettä koskevia dokumentteja. Tositteet eivät siinä tapauksessa ole tärkeitä, jos hankintoihin liittyvät seikat ja päätökset ovat merkityt muihin asiakirjoihin kuten pöytäkirjoihin. Vuonna 2007 päivitetystä seurakuntien arkistonmuodostussuunnitelmassa tositteiden säilytysajaksi on suositeltu kirjanpitolain mukaista 6 vuoden säilytysaikaa. Seurakunta itse päättää, kuin kauan määräajan säilytettäviä asiakirjoja säilyttää.²⁰¹ Tositteiden säilyttämisen määräajat voidaan pitää suositusten mukaisena, kun huomioidaan esineen hankintaan liittyvän tiedon säilyminen muissa asiakirjoissa sekä tiedon siirtäminen heti hankinnan jälkeen esinetietokantaan.

Pohdintaa esineinventointiin liittyen aiheuttaa myös tietojen päivittäminen ja lisääminen. Inventointiluetteloiden päivittämistä ei ole määrätty kenenkään seurakunnan toimihenkilön tehtäväksi. Kirkkolain mukaan seurakunnallisesta esineistöstä on vastuussa seurakunnan kirkkoherra, joka aikaisemmin teki irtaimistoluettelot, mutta onko kirkkoherra automaattisesti se, joka päivittää nykyiset esineinventoinnit? Seurakunnassa tulisi sopia, kenen vastuulla tietojen päivittäminen ja lisääminen on²⁰². Esinekeräilytietojen päivittämisvastuu voidaan merkitä seurakunnan arkistosääntöön. Hiippakuntahallinnossa piispantarkastukset antavat mahdollisuuden kiinnittää huomiota seurakuntien kulttuuriperintötyöhön - tarkastetaanko inventoinnit tulevaisuudessa osana piispantarkastusta ja huomioidaanko siinä inventointien päivitys ja käyttö?

---

²⁰⁰ Kirkon museotoimi 2004, 24. www.apostoli2evl.fi/julkaisut.nsf Luettu 18.3.2009.

²⁰¹ Päivitetty malli seurakunnan arkistosäännöksi ja arkistonmuodostussuunnitelmaksi 2008, VÄKA.

²⁰² Lempa 2009, 12.

Kirkollisen esineistön inventointien ja niiden päivitysten tarkastamisesta voivat huolehtia myös seurakunnan tilintarkastajat.

Inventointilomake tarjoaa mahdollisuuden tallentaa aikaisempaa enemmän tietoa kirkollisesta esineistöstä. Tilan täyttäminen ja hyödyntäminen on kiinni inventointiin panostetusta ajasta ja ajatuksista. Niin aikaisempaan esineitä koskeviin luettelointeihin ja konservointeihin kuin epäilemättä nykyisen esineinventoinnin toimivuuteen vaikuttaa sekä seurakunnan työntekijöiden, erityisesti kirkkoherran, kirkonisännöitsijän/taluspäällikön että seurakuntalaisten aktiivisuus. Kirkon kulttuuriperinnetyön strategia vuosille 2010-2015 kokoaa kirkon keskuudessa tehtävän kulttuuriperintöä vaalivan, kehittävän ja tutkivan työn tavoitteet ja toimenpiteet. Strategian avulla on hyvä herättää keskustelua ja ryhtyä toimenpiteisiin kirkollisen kulttuuriperinnön yhä parempaa säilymistä kohti. Kirkon kulttuuriperinnön parissa tehtävää työtä jatkamaan on vuoden 2009 alusta perustettu kulttuuriperinnön neuvottelukunta. Sen tehtävänä on seurata kulttuuriperintötyön, kirkollisen rakennusalan ja hautausmaa-alan kehitystä sekä tukea kirkon kulttuurityön suunnittelua ja ohjausta. Neuvottelukunnan toimikausi jatkuu vuoden 2012 loppuun saakka.²⁰³

---

²⁰³ Kirkon kulttuuriperinnön neuvottelukunta 2009-2012. Kirkkohallituksen täysistunto 16.12.2008; www.evl.fi/kulttuuriperinto/neuvottelukunta.htm. Luettu 11.8.2009.

8. Päätäntö

Kirkollisen esineistön sijaan tutkimus on tarkastellut esineitä koskevien tietojen dokumentointia ja niitä koskevien asiakirjojen luomista prosesseina. Samalla on selvitetty näihin prosesseihin vaikuttavia tekijöitä. Inventointi on organisaation lakien ja säädösten mukaista toimintaa, jonka motiivina on organisaation tarpeiden tunnistaminen ja omaisuuden valvominen. Lain ja sääntöjen myötä annettu ohjeistus koskee kaikkia seurakuntia, tuomiokapitulien hiippakuntien kiertokirjeissä ohjeita on annettu hiippakuntakohtaisesti. Tutkimuksessa vertailtujen kahden seurakunnan irtaimistoluetteloita ja dokumentointia tarkastelemalla sekä niiden taustalla olevien lakien ja säädösten perusteella voidaan todeta, että esineiden inventointi ja esineistöä koskevat tiedot ovat samankaltaisia kaikissa seurakunnissa.

Kontinuumimalli soveltui hyvin kokonaiskuvan luomiseksi dokumentointiprosessista. Mallin avulla syntyi kuva asiakirjan eli irtaimistoluettelon laatimiseen, talteenottamiseen, organisointiin ja säilyttämiseen liittyvistä tekijöistä. Toimija ja toiminto-akseleiden kautta selvisi dokumentointiin vaikuttavat asiat sekä todistusvoimaisuus ja asiakirjahallinta-akseleiden kautta asiakirjaan vaikuttavat tekijät.

Tutkimuksen kulkuun vaikutti kolmen kuukauden työharjoittelu, jonka tein Vähänkyrön seurakunnassa. Akaan seurakunnan arkistoihin ei minulla ollut mahdollista tutustua yhtä hyvin. Jonkin verran asiakirjojen sarjoitus ja otsikointi vaihteli arkistojen välillä, mutta tutustuttuani Vähänkyrön seurakunnan arkistoon perin pohjin, tiesin kuitenkin, mitä asiakirjoja ja lähteitä minun tulee Akaan seurakunnan arkistosta etsiä. Kuitenkin jokainen arkisto on erilainen ja aikaa arkistoon tutustumiseen on varattava riittävästi.

Tutkimuksen aiheen määrittelyä rajasivat kahden erilaisen tieteen yhdistäminen sekä teorian etsiminen arkistotieteen puolelta, jotta tutkimus olisi myös arkistonhoitajan tutkintona hyväksyttävissä. Taidehistorian ja arkistotieteen yhdistäminen tässä tutkimuksessa tuottaa perustietoa arvo- ja taide-esineiden dokumentoinnista seurakuntien asiakirjahallinnassa. Toivoakseni se näyttää teitä taidehistoriallisen tiedon lähteille seurakuntien arkistoissa sekä selkeyttää tuon tiedon tuottamiseen ja säilyttämiseen liittyviä prosesseja.

Tutkimuksen aikana ja sen tuloksien kautta on löytynyt eri jatkotutkimusaiheita, joissa edelleen voisi yhdistää taidehistoriaa ja arkistotiedettä. Tutkimusta voisi kohdentaa kirkolliseen hallintoon tai piispantarkastuksiin, miten taiteesta, taidehankinnoista ja esineiden säilytyksestä käytyä keskustelua on dokumentoitu pöytäkirjoihin? Myös Museoviraston (aikaisemmin Muinaistieteellinen toimikunta) ja Muinaismuistoyhdistyksen rooleista kirkollisen esineistön säilymisessä ja siitä huolehtimisessa voisi tehdä tutkimusta. Kontinuumimallin kautta tarkemman tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa yksittäinen akseli ja edelleen seurakunnallinen asiakirjahallinta; asiakirjahallinto ja arkistointi, jota kaiken kaikkiaan on tutkittu vasta vähän.

Mielenkiintoista olisi jatkossa seurata ja tutkia esineinventointien käyttöä seurakunnassa esineistön säilyttämisen ja konservoinnin apuna, roolia ja merkitystä seurakunnallisessa ja kirkollisessa asiakirjahallinnassa sekä kansallisesti kulttuuriperinnön tutkimuslähteenä. Tutkimukselle on varmasti suuri hyöty hyvin tehdystä inventoinnista, johon on merkitty kaikki esineitä koskeva tieto ja myös kyseisen tiedon asiakirjalliset lähteet.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Akaan seurakunnan arkisto (AKA), Akaa.

Akaan kirkko – kirjeenvaihto 1937-53, korjaustyöt 1966, vesikaton maalaus 1975, kok.huoneisto 1978, kulkusilta 1980, irtaimisto- ja tekstiilit 1980-81, korjaustyöt 1982-87
2.7.6.11.

Akaan pitäjän kirkkojen ja arkiston omaisuuden luettelo Wuodesta 1890 – 1941. III Bb 1.

Akaan seurakunnan omaisuusluettelo 1935-1946.

Pöytäkirja laadittu Akaan seurakunnan omaisuuden katsastustilaisuudessa 28.12.1944. III B.

Domkapitles i Borgå Circulärbreff n:ris 202-286. Borgå 1989. II Ebd 3.

Esineinventointi 2003.

Inventaariluettelo 1890-1950.

Irtaimistokortisto 1975-1979.

Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 1965-72.

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1983. II Eaa:2.

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1946-1960. II Cc 4.

Piispantarkastusten pöytäkirjat 1723-1935. II Cd:1.

Piispantarkastusten pöytäkirjat 1945-1994. II Cd:2.

Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulien kiertokirjeet 1911-1917

(1917). Kiertokirjeet nro 450-551. Porvoo;

Tryckeri&Tidningsaktiebolaget`in kirjapaino. II Ebd 5.

Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1918- 1923
 (1923). Kiertokirjeet nro 552-664. Porvoo;
 Tryckeri&Tidningsaktiebolaget`in kirjapaino. II Ebd 6.
 Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1971-1999.
 Kiertokirjeet nro 1392-1567. II Eba 14.
 Testamentit ja lahjakirjat 1841-1997. III Hh:1.

Historiakirjojen hakuohjelma. hiski.genealogia.fi/seurakunnat/.

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA), Hämeenlinna.

Akaan kirkonarkisto, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1766-
 1810.

Akaan kirkonarkisto, inventaariluettelot 1828-1846.

Akaan kirkonarkisto, inventaariluettelot 1810.1825, 1848-1889.

ISO 15489-1, Kansallinen esipuhe. Moniste tutkijan hallussa.

Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiset suuntaviivat vuosille 2010-
 2015. Työryhmän ehdotus 22.9.2009. Ehdotus sähköpostina tutkijan hallussa.

Museovirasto, Helsinki.

Historian topografinen osasto, kansiot Akaan ja Vähänkyrön
 seurakunnista.

Vaasan Maakunta-arkisto (VAMA), Vaasa.

Isokyrö-Storkyrö rippikirjat 1727-1771 UK 8. Sisältää Vähänkyrön
 tilikirjat v. 1745-1819 ja 1820-1891 sekä kalustoluettelot v. 1763-
 1904.

Vähänkyrön kirkonarkisto (VÄKA), Vähäkyrö.

Irtaimistokortisto 1977-.

Erilaisia kuitteja, tositteita ym. 1890-99. II.

Esineinventointi 2008.

Kirkonarkistojen ohjesääntö 1954.

Kirkonarkistojen ohjesääntö 1968. Ohjesääntö, järjestämisohjeet ja järjestelykaava hyväksytty piispainkokouksessa 19.10.1966. Ohjeet tarpeettomien asiakirjojen hävittämisestä hyväksytty piispainkokouksessa 24.10.1967. Pieksamäki.

Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotteita 1949-1968. II Ebb 1-3.

Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia 1969-1976 II Ebb 4.

Kirkon kunnossapitoa koskevia asiakirjoja 1864-. III Fd 1.

Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1956-1970 (1970). Numerot 1-199. Lapua; Lapuan kirjapaino. II Eba 29

Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1971-1996. Numerot 200-485. II Eba 30.

Piispan- ja rovastintintarkastusten pöytäkirjoja 1892-. II Cd 1.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien arkistosääntö 1985.

Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1905-1912 (1912). Kiertokirjeet nro 951-1042. Turku; Turun kirjapaino ja sanomalehti oy. II Eba 24.

Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1912-1921 (1922). Kiertokirjeet nro 1043-1170. Turku; Turun kirjapaino ja sanomalehtiosakeyhtiö. II Eba 25.

Turun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1922–1930

(1931). Kiertokirjeet nro 1171-1305. Turku;

Uuden Auran osakeyhtiön kirjapaino. II Eba 26.

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 15.1.1931-

29.12.1944 (1944). Kiertokirjeet nro 1306-1590. Turku;

Uuden Auran Osakeyhtiön kirjapaino 1945. II Eba

27.

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1.1.1945-

31.12.1951 (1952). Kiertokirjeet nro 1591-1721. Turku;

Uuden Auran Osakeyhtiön kirjapaino 1952. II Eba

28.

Vähänkyrön seurakunta: Kirkonarkiston ja –kirjaston sekä

omaisuuden luettelo 1920-1938. II BA 1.

Vähänkyrön seurakunta: Kirkonarkiston ja –kirjaston sekä

omaisuuden luettelo 1939-1965. II BA 2.

Åbo Circulärbref år 1885-1891. Åbo: G.W.Wilén & Co:s

boktryckeri 1894. II Eba 21.

Siivonen, Leena-Maria (2009) Asiakirjahallinnon ohjaus ja valvonta Suomen ev.lut kirkossa. Esitelmä Memornet kesäkoulussa 1.9.2009.

Vähänkyrön seurakunnan seurakuntasuunnitelma 1981-1985.

Suullisia tietoja antaneet

Lempa, Nina, museoalan tutkija, 3.9.2009 Helsinki.

Lindström, Sari, Akaan seurakunnan kirkkoherra, 10.9.2009 Akaa.

Siivonen, Leena-Maria, kirkkohallituksen arkistonhoitaja, 3.9.2009 Helsinki.

Tammisto, Saana, taidehistorian opiskelija ja työparini 10-12.2008 tehdyssä Vähänkyrön seurakunnan esineinventoinnissa. Hän on myös laatinut inventoinnissa käytetyn Open Office –lomakepohjan.

Painetut lähteet

Arkistolaitos. Kansallisarkisto tiedottaa 7.5.2009: Kansallisarkiston projektissa valmistellaan asiakirjahallinnon sanastoa.

www.narc.fi/Arkistolaitos/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote_070509a.html.

Arkistolaki 1994/831. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831.

Eskola, Juha & Suonranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 2. painos.

Heininen, Simo ja Heikkilä, Markku (1996) *Suomen kirkkohistoria*. Helsinki: Edita.

Henttonen, Pekka (2004a) Arkistotiede suomalaisessa kontekstissa – terminologisia ja käsitteellisiä ongelmia: evidence, accountability, continuum ja capture. www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf.

Henttonen, Pekka (2004b) Työssä on aina teoria- joko oma tai jonkun toisen. Miksi arkistoalan teorian tutkimus on tärkeää.

www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/tyossa_on_aina_teoria_arkistoviesti_3_2003.pdf

Henttonen, Pekka (2006) Teorian, tutkimuksen ja käytännön suhde. Alustus Suomen 7. arkistopäivillä Helsingissä 24.5.2006.

www.narc.fi/Arkistolaitos/arkistopaivat/tr2_henttonen_alustus.pdf.

Henttonen, Pekka (2009) Asiakirjahallinta ja innovaatiot. Asiakirjahallinnan reunamerkitöjä.

<http://reunamerkitoja.wordpress.com/2009/07/08/asiakirjahallinta-ja-innovaatiot/>.

Härö, Mikko (1984) *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaistieteellinen toimikunta 1884-1917*. Helsinki: Museovirasto.

Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Tampere: Gaudeamus Kirja.

Kalela, Jorma (2001) *Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Jokapäiväinen historia*. Toimittajat Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Helsinki: Tietolipas 177. SKS.

Kircko-Laki ja Ordningi 1686. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Hellemaa, Lahja, Irene, Jussila, Anja ja Parvio Martti, (1986). Juva: SKS Toimituksia 444.

Kirkkohallituksen yleiskirje 21/1999. www.evl.fi/kkh/y/kirjeet/

Kirkkohallituksen yleiskirje 29/2002. www.evl.fi/kkh/y/kirjeet/

Kirkkohallituksen yleiskirje 3/2008. www.evl.fi/kkh/y/kirjeet/

Kirkkohallituksen yleiskirje 24/2008. www.evl.fi/kkh/y/kirjeet/

Kirkkohallituksen täysistunto 16.12.2008.

www.evl.fi/kulttuuriperinto/neuvottelukunta.htm.

Kirkkojärjestys. 1055/1993. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055

Kirkkolaki 1869 (1945). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 7 päivään heinäkuuta 1944. Julkaissut O.K.Heliövaara. Porvoo: WSOY. 4. Painos.

Kirkkolaki 1054/1993. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054.

Kirkon museotoimi. Kirkkohallituksen 16.12.2003 asettaman kirkkomuseon selvitystyöryhmän mietintö. Suomen ev.-lut.kirkon keskushallinto. Sarja C 2004:10.

[http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf/0/D20778786DE7CBD8C22573D200402F21/\\$file/c 2004-10.pdf](http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf/0/D20778786DE7CBD8C22573D200402F21/$file/c%2004-10.pdf).

Kukkonen, Elina, 2006. Arkistoinen supistamiskomitean toiminta 1947-1970: Lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten asiakirjojen seulontapäätösten analyysi.

<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01058/pdf>.

Lempa, Nina (2009) toim. *Arvoesineistön hoito seurakunnassa*. Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:4. Helsinki: Kirkkohallitus.

Lempa, Nina (2000) ”Seurakuntien vastuu kirkollisista esineistä.” *Kirkko kulttuurin kantajana*. Kirkkohallitus.

Lempiäinen, Pentti (1988). *Kirkkotekstiilit*. Pieksamäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Lukkarinen, Ville (1998) Taiteen tarina. *Katseen rajat. Taidehistorian metodologia*. Toimittajat Arja Elovirta ja Ville Lukkarinen. Jyväskylä: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Lybeck, Jari (2006) *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti*. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Arkistolaitoksen toimituksia 2, versio 1.0.
www.narc.fi/Arkistolaitos/oppikirja/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf.

Lybeck, Tuula ja Halttunen, Matti. Kirkon ja valtion suhteet Suomessa.
<http://www.evl.fi/kkh/to/kkh/koulu/kirkvalt.html>

Malmisalo, Juha (2008) Kirkkotaide ja toimijuus. *Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja –taide*. Toim. Arto Kuorikoski. Tampere: Suomalainen Teologinen Seura.

Nyman, Helge (1978) ”Kirkkoarkkitehtuurin ideologinen tausta.” *Suomen kirkot ja kirkkotaide 1*. Toimittaja Markku Haapio. Lieto: Etelä-Suomen kustannus Oy.

Pirinen, Hanna (1996) *Luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutuminen Suomessa Pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun 1527-1718*. Helsinki: SMYA 103.

Riska, Tove (1978) Suomen kirkkotaide ja kirkkojen esineistö. *Suomen kirkot ja kirkkotaide 1*. Toimittaja Markku Haapio. Lieto: Etelä-Suomen kustannus Oy

Saarela-Kinnunen, Maria ja Eskola, Jari (2001) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. Toimittaja Juhani Aaltola ja Raine Valli. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Saarikangas, Kirsi (1999) Johdanto : merkityksellinen tila. *Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Toimittaja Kirsi Saarikangas. Tampere: Vastapaino

Sarantola, Tauno (1988). Kirkkotekstiilit. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Seurakunnat ja kulttuuriperinnön hoito. www.evl.fi/kulttuuriperintö/index/htm

Sihvola, Arja (2007) Arkiston päällystakki – tulen ja kosteuden pitävä. *Arkistokelpoinen. Seurakunnan arkisto-opas*. Toim. Erja Mesikämmen ja Leena-Maria Siivonen. Jyväskylä: Kirkkohallituksen julkaisuja 2007:1.

Suojanen, Päivikki (2001) Esine ja esineistäminen uskontotieteessä ja folkloristiikassa. *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Toimittaneet Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomen kirkot värikuvina 1(1981) Teksti Pentti Niiranen, kuvat Mauno Pakkala. Naantali: Länsi Kustannus Oy.

Tampereen yliopisto, informaatiotieteen laitos, AHAP-asiahallinnan perusteet, www.info.uta.fi/kurssit/tahap/kasitteet.php.

Turpeinen, Outi (2005) *Merkityksellinen museoesine. Kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa*. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 63.

Vakkari, Johanna (2000) *Lähde ja silmä. Kuvataiteen tuntemuksen historiaa ja perusteita*. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Valkeapää, Leena (2000a) Kirkonkokousoyhtäkirjat taidehistorian lähtenä, olisiko mikrohistoriallisella lähestymistavalla jotakin annettavaa?

www.rakennustaiteenseura.fi/taiteentutkija/2000-1/3_valkeapaa/index.htm

Valkeapää, Leena (2000b) *Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi. Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870-1920.*

Vammala: SMY.

Valtonen, Marjo-Rita (2005) *Tapaustutkimus poliisin esitutinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnon näkökulma.* Helsinki: Arkistoyhdistyksen julkaisuja 10.